

Mitől válik
egy szöveg
emlékezetté?

Mona Krisztina

“

Mozaikok a magyartanítás műhelyéből

Irodalom, nyelv
és pedagógia
az osztályteremben

Olvasás

- ✓ értelem
- ✓ élmény
- ✓ gondolat
- ✓ párbeszéd

vers?
nézőpont
hangnem

A

A jó tanár nem
csak tudást ad,
hanem kérdéseket
is ébreszt.

gaa ma aptann
ingain ie mat.
gáraln mlőa gas
nce a mlā itgā
gā arter du gaus
nāhōn aortare

Az irodalom kapcsán
cök hegyvívónak is, kőhazimlónak, sőt
őzoml g pntimulizá a pnt hköte, köhkebrāe
hőz kőzterimulizá a pnt hköte, köhkebrāe
tint, az emberi tapasztalatt a pnt hköte
realitā a pnt hköte, sőt, kőhkebrāe
teli gőzazés, kőhkebrāe elhő kőhkebrāe
hőz a pnt hköte, hőz hőhkebrāe kőhkebrāe

AI-val készült borító

Mozaikok a magyartanítás műhelyéből

Irodalom, nyelv és pedagógia az osztályteremben

Szerző: Mona Krisztina

© Mona Krisztina és Háttérgyár, 2026

Minden jog fenntartva.

Kiadó: Háttérgyár

Kiadás éve: 2026

hattergyar.hu

Ez a mű szerzői jogi védelem alatt áll. Részleteinek bármilyen formában való sokszorosítása, terjesztése vagy nyilvánosan elérhetővé tétele a kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül tilos.

Tartalom

Előszó	6
1. Kommunikációs tréning, avagy hogyan szerettem meg a retorika tanítását?	11
Retorika órák helyett „kommunikációs tréning”	13
Célok és követelmények, fogalmak és ismeretek a kerettanterv szerint	16
A megvalósult felépítés	19
A „kommunikációs tréning” mérlege	28
2. Beesteledett a Toldi estéjének?	31
„Kötelező” olvasmány?	33
A feldolgozás szempontjai	35
Beesteledett?	41
3. A színház mint irodalmi élmény - Hamlet az Örökény Színházban	42
Az Örökény Színház Hamlet előadása	43
A szöveg újdonságai	45
Az előadás látványvilága	47
Zene - zaj - csend	50
Hamlet és társai korunkban	52
Nézői reakciók	56
4. Mentorálás távoktatásban	58
Korlátozott kapcsolatok	59
Új feladatok - új kérdések és lehetőségek	62
Árnyoldalak, tanulságok	66

Kétségek és remények	70
5. Mikszáth - távoktatásban: A Kísértet Lublón	71
Oktatás a járvány viszonyrendszerében	72
Kísértet - regényben, filmen és a valóságban	77
Mérleg	87
6. Távolságtartás másként - Erőforrások a digitális távolság megpróbáltatásainak idejére	90
Saint-Exupéry: Az ember földje	92
Álmodjunk együtt	96
Kezd őszülni a nyár...	101
7. A ChatGPT kihívásai a magyartanításban	104
„Már a spájzban...?”	105
Hogy fognak így leérettségizni?	108
„Melyik az, mely célra jut”?	113
A ChatGPT lehetőségei a tanításban	116
8. A reklámok lehetőségei a magyar nyelv tanításában	121
Miért pont a reklám?	122
A reklámok a 7.-es nyelvtanórán	124
Reklámok a magyar nyelv középiskolai tanításában	128
Néhány reklámelemzés	132
Reklámok az érettségin	139
9. Ferenc pápa Remény című könyve - tanári szemmel	141
Egy különleges önéletrajz	142

Családi gyökerek	144
Iskolai évek	146
A papi hivatás	149
Ferenc, a pápa	151
Tanári szemmel	156

Előszó

Ez a kötet kapcsolódik az előző három könyvhöz, mégsem azok negyedik része. A korábbi válogatások egy-egy világos irodalmi tengely köré rendeződtek: a kortárs szerzők, a huszadik század, majd a klasszikus irodalom tanításának tapasztalatait gyűjtötték össze. Az itt olvasható írások jóval széttartóbbak. Van közöttük irodalom- és nyelvtanóra, retorika és színház, mentorálás és távoktatás, digitális pedagógia és mesterséges intelligencia, sőt egy olyan könyvolvasmány is, amely a tanári hivatás egészéről indít gondolkodást. Első pillantásra valóban inkább mozaikdaraboknak látszanak, mint egyetlen, szabályos tanulmánykötet fejezeteinek.

Mégis van közös pontjuk: mindegyik egy magyartanár műhelyéből született. Nem elméleti rendszer felől közelítenek az iskolához, hanem konkrét helyzetekből indulnak ki. Egy osztály nem lelkesedik egy kötelező olvasmányért; egy színházi előadás váratlanul életre kelti a Hamletet; a retorika tanítása akkor válik örömtelivé, amikor tréninggé és közös gyakorlattá alakul; a járvány egyik napról a másikra kiüríti a tantermet; a tanárjelöltet úgy kell segíteni, hogy sem ő, sem mentora nem támaszkodhat a megszokott keretekre; a ChatGPT pedig olyan gyorsan jelenik meg a diákok munkájában, hogy a korábbi számonkérési és szövegalkotási módszereket is

újra kell gondolni. Az írásokat ezért nem a témájuk azonossága, hanem ugyanaz a kérdező tanári magatartás kapcsolja össze: mit kezdjünk azzal, ami az órán ténylegesen történik?

A kötet időrendje ezt a változást is kirajzolja. A 2016-os kommunikációs tréning még elsősorban arra keres választ, hogyan lehet egy hagyományosan kevésbé kedvelt tananyagrészt a diákok aktivitására építve újragondolni. A Toldi estéje és a Hamlet tanításáról szóló írások már azt vizsgálják, miként lehet a klasszikus művekhez élő tapasztalatot kapcsolni: közös olvasással, csoportmunkával, vitával vagy éppen színházi élménnyel. Ezekben ugyanaz az alapelv működik, amely a korábbi három kötet számos tanulmányában is megjelent: a mű akkor válik igazán taníthatóvá, amikor a diák számára valamilyen személyes tétje lesz az értelmezésnek.

A 2020-ban bekövetkezett járványhelyzet egészen másfajta próba elé állította az iskolát. A távoktatásról, a mentorálásról és Mikszáth Kisértet Lublón című művének digitális feldolgozásáról szóló fejezetek olyan időszakot őriznek, amikor szinte minden pedagógiai rutin bizonytalanná vált. Nemcsak új technikai eszközöket kellett megtanulni, hanem azt is végig kellett gondolni, mi az, amit valóban érdemes megtartani a tananyagból, mennyi terhelést bír el a diák és a család, hogyan

pótolható a személyes jelenlét, és miként lehet kapcsolatban maradni akkor, amikor a tanítás legfontosabb közege, az osztályterem eltűnik. A következő évben született Távolságtartás másként már tágabb nézőpontot keres: könyvek, irodalmi és lelki erőforrások segítségével próbálja visszaadni azt a távlatot, amelyet a bezártság és a bizonytalanság könnyen beszűkített.

A kötet utolsó harmada ismét más világot mutat. A mesterséges intelligencia megjelenése már nem átmeneti kényszerhelyzet, hanem tartós változás. A ChatGPT-ről szóló tanulmányban a tanári tapasztalat szinte menet közben alakul: először a beadott fogalmazások idegenszerű mondatai árulják el az új eszköz jelenlétét, majd egyre világosabbá válik, hogy tiltás helyett meg kell érteni, mire képes, hol veszélyes, és hogyan lehet mégis a tanulás szolgálatába állítani. A reklámok nyelvi felhasználásáról szóló írás ugyanennek az alkalmazkodó szemléletnek egy derűsebb oldalát mutatja. Abból indul ki, ami eleve körülveszi a gyerekeket, amit ismernek és idéznek, majd ezt a hétköznapi szövegvilágot fordítja át nyelvi tudatossággá, retorikai és stilisztikai megfigyeléssé.

Első pillantásra Ferenc pápa Remény című könyvéről szóló tanári olvasat áll a legtávolabb a többi fejezettől. Valójában azonban jó lezárása ennek a mozaiknak. A tanítás módszerei, technikai eszközei, tantervi keretei és

divatos fogalmai folyton változnak, a pedagógusi munka alapja mégis az emberi kapcsolat marad. A pontosság, a figyelem, a hála, a bocsánatkérés, a másik ember autonómiájának tisztelete, a biztonság és a kockázat egyensúlya nem külön tantárgyi követelmények, hanem a nevelés mindennapi feltételei. A könyvről szóló fejezet ezért visszavezeti az olvasót oda, ahonnan a többi írás is elindul: a tanár saját felelősségéhez, kíváncsiságához és tanulási készségéhez.

A kilenc tanulmány 2016 és 2025 között született, és korábban a Pedagógiai és Módszertani Tanácsadó folyóiratban jelent meg. Könyvbe rendezve óhatatlanul más fénytörésbe kerülnek. Együtt olvasva nemcsak egy-egy módszer vagy tananyag feldolgozását mutatják meg, hanem közel egy évtized iskolai változásait is. A tantervi előírásokra, érettségi szabályokra, járványügyi helyzetre, technikai eszközökre vagy éppen az akkor friss kulturális eseményekre vonatkozó utalások ezért az eredeti írások idejét őrzik. Nem utólagos, egységes rendszerbe akarják kényszeríteni a múltbeli tapasztalatokat, hanem azt mutatják meg, hogyan született egy-egy tanári válasz az adott pillanatban.

Talán éppen ezért találó a mozaik képe. Egy mozaik darabjai különböznek egymástól, önmagukban akár esetlegesnek is tűnhetnek, távolabbról nézve mégis

kirajzolnak valamit. Ezekből az írásokból egy olyan magyartanári műhely képe áll össze, amelyben a klasszikus szöveg, a színház, a beszéd, a reklám, a digitális tanterem vagy a mesterséges intelligencia nem egymást kizáró világok. Mindegyik akkor válik pedagógiai lehetőséggé, ha segít kapcsolatot teremteni: szöveg és olvasó, tanár és diák, ismeret és személyes tapasztalat között. A közös pont végül nem egy tananyag vagy módszer, hanem maga a tanári figyelem – az a készség, hogy észrevegyük, mi történik az osztályban, és legyen bátorságunk ahhoz igazítani a saját munkánkat.

1. Kommunikációs tréning, avagy hogyan szerettem meg a retorika tanítását?

Az írás keletkezésének éve: 2016.

Bár szülőként és tanárként is intézek olykor buzdító vagy intő szónoklatokat gyermekeimhez és tanítványaimhoz, a magyar nyelv tantárgy retorika témakörét mégsem szerettem tanítani. Érdektelenséggel, kedvetlenséggel találtam szembe magam. Hiába igyekeztem érdekes szövegeket vinni a gyerekeknek, és hiába próbáltunk olyanokat írni, amelyekkel ők is találkozhatnak hétköznapi életük során, például ballagáson vagy szalagavatón elhangzó beszédet, mégis rendszerint egyetlen téma tagadta meg őket: a reklámfilmek. Azokat – kifejezőeszközeiket, manipulációs eljárásaikat – elemezték volna sok órán keresztül, de egyébként alig várták, hogy más témakörhöz érjünk.

Miért tanítunk retorikát, ha a gyerekek egy jó része elemi nyelvtani ismeretekre sem tett szert kilencedikes korára? Nem inkább azokat kellene erősíteni? Hogyan alkossunk szép szövegeket, ha többeknek az alany és az állítmány egyeztetése is probléma? Eddig tizedik évfolyamon szinte mindig föltettem ezeket a kérdéseket.

Idén – a 2012-es kerettantervnek megfelelően – tizenegyedikben került sorra a retorika, tehát ott következtek volna ugyanezek a felvetések. A megszokott kudarc helyett azonban az év egyik legmeglepőbb és legkellemesebb sikerélményét éltem át. A kerettantervi változásnak köszönhető-e vagy annak, hogy egyszerűen olyan osztályt tanítottam, amely fogékony volt a témára? Nem tudom. Az azonban bizonyos, hogy az idén tapasztaltakat és tanultakat mindenképpen igyekszem hasznosítani a továbbiakban.

Retorika órák helyett „kommunikációs tréning”

A retorika témakört most logikailag összekapcsoltam a kommunikációval, amelyre év elején négy órát szántam. Ezeken kommunikációs helyzeteket és zavarokat vizsgáltunk volna, valamint a meggyőzés és a manipuláció eszközeit. Folytatásként következtek volna a retorikai alapfogalmak és az érvelő szövegek. Ám minden másként alakult.

A bevezető kommunikációs órán – ugyanúgy, mint eddig a retorika bevezetésekor – néhány szituációs és beszédtema kártyát vittem, és mindenkinek húznia kellett. A szituációs kártyákat 2-3 fős csoportok adhatták elő, a beszédtemákra önállóan kellett készülni. Itt az volt a feladat, hogy az adott témáról a többiek elé kiállva 1 percben összefüggően kell beszélni. (Évekkel ezelőtt még öt percet kértem, de ez nagyon keveseknek sikerült, így az idők során rájöttem, hogy sokkal jobban motiválja őket, ha rövid beszédre készülnek.)

Már itt meglepetésként ért, néhányan milyen lelkesen készülnek a jelenetre. Úgy látszik, szerencsés egybeesés volt, hogy iskolánkban a 11. osztály a szalagavatón hagyományosan valamilyen színdarabbal lepi meg a 12.-eseket, és ez az osztály már éppen elkezdte az előkészületeket. Így eleve foglalkoztatta őket a színjátás. És bár csak két kiscsoport vállalkozott erre a feladatra,

olyan derűsen és szórakoztatóan játszottak, hogy az őket néző visszahúzódnóbb és gátlásosabb gyerekek szorongása is elmúlt. A feladat a „hotelportás” játék volt, vagyis úgy kellett elmagyarázni egy helyzetet a portásnak, hogy az nem beszéli a vendég nyelvét. Két helyzetet húztak:

- Másik szobát szeretnék, mert a szomszédom horkolásától nem tudok aludni.
- Segítsen, az anyósom a liftbe szorult, és klausztrofóbiás.

A játékot mindenki élvezte, előadók és nézők egyaránt. Sikeresen tudtuk vizsgálni a kommunikációs zavarokat, félreértéseket. Ez a szerencsés kezdet aztán megalapozta a témakör iránti motivációt. Jól alakultak a beszédek is, amelyek előadásakor mértük az időt, és a legutolsó után dönthettek, kiké volt a legjobb. Az óra végén közösen szavaztuk meg, kik kapjanak ötöst a munkájukért. Beszédtéma volt például: karácsony, családi összejövetel, közösségi oldalak, köszönés, tetoválás, dohányzás, nyelvvizsga. Ezekről mindegyiküknek van élménye vagy véleménye, így a többségnek nem esett nehezére beszélni egy percig (bár mégsem sikerült mindenkinek).

Óra végén azt mondták, ez nagyon jó volt, és legyen még ilyen. Ekkor merült fel bennem az ötlet: nevezzük át az egész témakört a ma nagyon divatos „kommunikációs tréninggé”, és sok szóbeli tevékenységgel vezessük végig. A gyerekeknek nagyon tetszett a kifejezés, és meglepően

lelkesek voltak. Ettől kezdve az órák tervezésekor elsősorban arra figyeltem, hogy olyan feladatokat végezzünk, ami tetszik nekik, és ezekből vonjuk le a retorikai következtetéseket és ismereteket. A lelkesedésük engem is motivált, így nagyon sokat készültem minden órára, rengeteg anyagot kerestem, és nem keseredtem el, ha nem úgy alakult minden, ahogy terveztem. Az volt a célom, hogy a témakör végére megbeszéljünk minden alapvető retorikai ismeretet, de elsősorban merjenek beszélni, és bátran alkalmazzák a közösen felfedezett lehetőségeket és tudásanyagot. Ne az elmélet legyen hangsúlyos, hanem az erre épülő gyakorlat.

Célok és követelmények, fogalmak és ismeretek a kerettanterv szerint

Azt kellett ellenőriznem, hogy mindezt hogyan illeszthetem hozzá a kerettantervi célokhoz és követelményekhez.

A 2012-es kerettanterv a retorika tematikai egység nevelési-fejlesztési céljaként a következőket jelöli meg:

- A klasszikus retorika alapfogalmainak megismertetése, ezek alkalmazása a tanulók életével, mindennapjaival összefüggő nyilvános megszólalásokban.
- A hatásos érvelés technikájának, a legfőbb érvelési hibáknak a megismertetése
- Önálló beszéd megírásához, annak a hatásos előadásához szükséges nyelvi, gondolkodási képességek fejlesztése.

Ezeket a célokat a „kommunikációs tréning” jellegű órákon megvalósíthatjuk, tehát itt nem ütköztem akadályba. Az ismeretek és fejlesztési követelmények a következőket tartalmazzák:

- A kulturált vita, véleménynyilvánítás gyakorlása.
- A szónok tulajdonságai, feladatai.
- A szónoki beszéd kommunikációs funkciói.
- A beszéd felépítése, a beszéd megszerkesztésének menete az anyaggyűjtéstől a megszólalásig.
- Az érv felépítése.
- Az érvelés logikája, technikája; az érvek elrendezése.
- Az érvelési hibák.
- A cáfolat módszerei.

- A kiselőadás és a vizsgafelelet felépítése.
- A hatásos előadásmód eszközei.
- Az előadás szemléltetésének módjai: bemutatás, prezentáció stb.
- A hatásos meggyőzés és véleménynyilvánítás nyelvi (mondat- és szövegfonetikai eszközök) és nem nyelvi kifejezésbeli eszközei a különféle szövegműfajokban, az audiovizuális és multimédiás közlés különböző formáiban.
- A hivatalos felszólalás, hozzászólás gyakorlása különböző helyzetekben.
- Monologikus szöveg (előadás, beszéd) és memoriter kifejező tolmácsolása.

Ezek szintén megbeszélhetők ilyen szóbeli és gyakorlatias órákon, tehát a követelményeket teljesíthetjük ebben a formában. Egyetlen dolgot kellett még beépítenem: a kommunikáció témakörből kimaradt témát, vagyis a meggyőzés, a manipuláció és a reklám vizsgálatát. A kommunikáció témakör maradék 2 (egyét év eleji bevezető és ismétlő óráként használtam fel), valamint a retorika témakör 12 órája alapján így összesen 14 órát szánhattam a „tréningre”, amelybe az értékelést is bele kellett illeszteni. És bár készítettem egy új tematikus tervet, azt folyamatosan módosítottam annak megfelelően, ahogy haladtunk, és amire igényük volt a gyerekeknek, ugyanakkor figyelve arra, hogy a követelményeket teljesítsük. Igazi színházi élmény volt ez: a gyerekek voltak a színészek, én a rendező, és mindenki hozzátette a saját

ötleteit a megvalósítandó cél érdekében. Azt hiszem, ezeken az órákon többet tanultam tőlük a tanításról, mint ők tőlem a retorikáról. Ők is emlegetik, milyen jó volt, és én is ugyanígy éltem meg. Az „előadás” alighanem sikeres volt.

HÁTTÉRGYÁR

A megvalósult felépítés

A tananyag megbeszélése során némiképp átalakultak a tervezett óraszámok, valamint az adott tevékenységnél megbeszéltek témák is módosultak. Végül a következő menetrend érvényesült:

Szituációs játékok

Mivel a szituációs játékok hozták meg a gyerekek kedvét, ezekkel folytattuk a témát a következő két órán. A helyzetek többségét internetes forrásból gyűjtöttem. Voltak köztük szerepcserés improvizációk, kötött első vagy utolsó mondatos szituációk, a már említett hotelportás játékok, családi viták, stb. A játék került előtérbe, de ezek jó alkalmat teremtettek, hogy utána mindig megbeszéljük, mi történt. Utalhattunk a kommunikációs helyzetekre, a kulturált nyelvi magatartásra, a meggyőzés és a manipuláció, illetve a vita és a veszekedés közti különbségekre, az indulatok fékezésének fontosságára, a félreértések és zavarok okaira, stb. A színjátékot vállaló gyerekek rögtönzéseikben remek lehetőséget adtak ezekre a megbeszélésekre. Ha kevésbé aktívak, alighanem filmbejátszásokkal is megvilágíthatók lettek volna ezek a szempontok, de így sokkal előbbek és élvezetesebbek voltak az órák. Ezt pedig nekik köszönhetem.

TED beszédek

Nagyon jó ötletnek bizonyult a TED beszédek vizsgálata, amit három órán keresztül végeztünk. Akkoriban kerengett a közösségi oldalakon Joós Andrea Tanárnak lenni márpedig menő című TED előadása. Ez adta az ötletet, hogy ilyen beszédekre építsem a feldolgozást. Ezt az egyet, amely az iskoláról szól, az elejétől a végéig megnéztük, majd a gyerekek fogalmazták meg, mi tetszett nekik, mi nem, és mit tartottak hatásosnak magában az előadott szövegben, illetve az előadásmódban. Így jutottunk el a hatáskeltés eszközeihez, a szónok tulajdonságaihoz, és ahhoz a kérdéshez, miért érdemes egyáltalán foglalkozni a retorikával. Beszéltünk magatartási és stílusbeli kérdésekről, kommunikációs célokról és lehetőségekről, szemléltetési módszerekről és más fölmerülő kérdésekről. A következő órán szintén a TED beszédek közül válogattunk a gyerekek kérése és érdeklődése szerint, de itt már csak rövidebb részleteket néztünk meg, és ezeket kritikusabban elemeztük az előző órai ismeretek alapján. Arra is figyeltünk, hogyan épülnek fel a beszédek. A harmadik órán a prezentáció módszereit és eszközeit helyeztük előtérbe: ekkor elsősorban interneten fellelhető, irodalmi életrajzokat bemutató powerpoint prezentációkat vizsgáltunk. Kiemeltük, mennyi szöveget és képet érdemes egy lapra tenni, kell-e sok animáció, milyen színek és betűméretek hatásosak, stb. Közben megemlítettük, hogy többféle prezentációs módszer létezik, ezt példázza Steve

Jobs és Bill Gates nagyon különböző előadói és szemléltetési stílusa. Mivel róluk sokat hallanak, a gyerekek a prezentáció kérdéseit is közelebb érezték magukhoz. Megnéztünk egy prezi bemutatót is, hogy ennek lehetőségeit is felvillantsuk. Végül hangsúlyoztuk, hogy minden előadás akkor hatásos, ha maga a szónok tud hatni a közönségére. Nem a szemléltetés az elsődleges, hanem a jól megtanult és ügyesen kivitelezett beszéd. Megbeszéltük, hogy a témakör végén mindenkinek elő kell adnia egy neki tetsző témáról 5-6 percben, hasznosítva az órákon elsajátított ismereteket. Az eszközöket és módszereket szabadon választhatják meg. Ennek közös értékelése alapján kapják majd a jegyet.

Érvelés és érvtípusok

Prezentáció formájában ismerkedtünk először az érvtípusokkal. Ehhez rendszerint interneten elérhető bemutatót választok, majd minden megismert érvtípushoz hozunk saját példát, illetve a munkafüzet példáin is gyakorlunk. Most is ezt a módszert követtem. Ekkor beszéltük meg, és ugyanígy gyakoroltuk az indukciós és a dedukciós módszert, az érvek felépítésének logikáját is. Ez az óra hagyományos felépítésű volt, de a többi közé beépítve a gyerekek elfogadták, én pedig igyekeztem minél több lehetőséget adni a szóbeli megszólalásra. A házi feladat viszont szövegértés volt, amely ugyanezt a témát dolgozta fel. Fontos ugyanis, hogy ne szakadjunk el

teljesen az írott szövegektől, és érezzék, a retorikai ismeretek ezek esetében is használhatóak.

Beszéd típusok, beszédelemzés

Ehhez a gondolathoz kapcsoltuk a következő egységet, amelyben kész beszédekkel és megnyilatkozásokkal foglalkoztunk. Volt köztük írásbeli és szóbeli szöveg is. Először ünnepi beszédeket vizsgáltunk, hiszen azok mindenki életében szerepet játszhatnak. Előbb ilyen helyzetekre kerestünk példát. Eszükbe jutott például az esküvő, amikor a vacsorán az örömapa tart beszédet. Volt, aki a családi karácsonyokat említette, amikor a nagypapa mindig mond egy pár szót. Másoknak a temetés jutott eszükbe. Felmerültek a ballagáson vagy más iskolai eseményeken elhangzó beszédek is. Mindezek alapján megpróbáltuk összegyűjteni, milyen sajátosságai vannak az ünnepi megszólalásoknak, így utaltunk a megszólításra, a záró formulára, a hivatalos vagy ünnepélyes hangnemre. Azt is kiemelték, hogy aki beszél, többnyire valahogy összefogja a közönséget, az ott lévőket.

Ezután hivatalosabb ünnepi beszédeket vizsgáltunk: államfői újévi beszédet, kiállítás megnyitót, pápai üzenetet. Mivel ezek hosszabb szövegek, egy-egy részt emeltünk ki, és így foglaltuk össze e szövegtípus sajátosságait. Utaltunk az alkalom felidézésére, az előzmények megemlítésére, az aktualizálás szerepére, a mértéktartó vagy emelkedett

stílusra és hangnemre, a szókincs kommunikációs helyzethez illő megválasztására, a szokásos beszédformulákra, majd a figyelem fenntartásának eszközeire (testbeszéd, újabb megszólítás, humor, stb.). Végül ők emelték ki, milyen hibák adódhatnak: unalmas előadásmód, nem megfelelő külső, nem hiteles egyéniség, túlzott pátoz vagy hatásvadász szókincs, stb.

A következő órán a hivatalos megszólalás formáit gyakoroltuk. Összegyűjtöttünk néhány ilyen kommunikációs helyzetet, majd improvizációs játékokban jelenítették meg ezeket. A szituációk között volt hosszabb egyéni beszédet, hozzászólást és rövid érvelést kívánó is, mint például:

- szülei hosszabb külföldi munkája miatt évekre eltávozó osztálytársat kell röviden elbúcsúztatni
- házgyűlésen meg kell győzni a ház lakóit, hogy fel kell újítani a lépcsők korlátait
- a diákönkormányzat próbálja meg meggyőzni az igazgatót, hogy engedélyezze egy büfé létesítését
- a telefonok iskolai használatának engedélyezéséért rendezett vitafórumon kell kialakítani a diákok álláspontját, amelyet majd a házirend véleményezésekor képviselnek.

Mindegyik jelenet után értékeltük, hogyan valósultak meg a hivatalos megszólalások előző órákon összegyűjtött jellemzői. Megvizsgáltuk, milyen érvek hangzottak el, és azok megfelelőek vagy manipulatívak-e. Majd az óra végén

összegeztük, milyen különbségek lehetnek az ünnepi beszédek és az egyéb hivatalos megszólalások között. Külön kitértünk a vitaindító és a hozzászólás műfaji sajátosságaira, a vita és a veszekedés különbségeire, az indulat vitatorzító hatására, valamint a meggyőzés tisztességes eszközeire is.

Meggyőzés és manipuláció a reklámokban (kommunikáció témakör)

A manipulációs szándékok és hibás következtetések vizsgálatát, amely a kommunikáció témakör követelménye, reklámfilmek alapján végeztük el. Két órán keresztül különféle reklámokat néztünk interneten. Az első alkalomra én vittem ötleteket, de közben a gyerekeknek is jutott eszükbe nekik tetsző reklámfilmek, így azokat is beépítettem az órába, és a következő hétre tőlük kértem anyagot. (Természetesen készültem arra az esetre is, ha nem hoznak semmit, de – nagy örömömre – bőven válogathattam az ő ötleteik közül.) Minden egyes bejátszás után megbeszéltük, milyen eszközökkel befolyásolták a nézőt. Különválasztottuk a képi, nyelvi, hangzásbeli és egyéb vágykeltő pszichológiai elemeket. Megvizsgáltuk, milyen mértékű a befolyásolás, és hogyan valósul meg a manipuláció. Végül összegeztük, mi jellemzi a reklám műfajt, milyen területeken találkozunk vele, valamint milyen célok érdekében, és hogyan próbál hatni az egyénre. Itt feladatként adtam, hogy tetszőlegesen

választott reklámról készítsenek teljes elemzést a tanultak alapján, vagy tisztességes reklámot az iskoláról. (Ez utóbbiak nem lettek túl ötletesek.)

Rendszerezés, beszédek alkotása

A témakör utolsó három óráját az eddigiek összefoglalására, rendszerezésére és kiegészítésére szántuk, valamint a saját beszéd előadására és közös értékelésére. Ekkor írtunk vázlatot, amelyben röviden összegeztük az órákon szerzett ismereteinket és tapasztalatainkat. Először áttekintettük, mit jelent a retorika, hogyan és milyen területeken kerül elő a mai ember életében, miért tartanak a cégek kommunikációs tréningeket, és hogyan változott a retorika szerepe a történelem folyamán. Különválasztottuk a szónoklatot és a meggyőzést célzó hétköznapi megszólalásokat. Összegyűjtöttük, milyen nyelvi és nem nyelvi szempontokra kell figyelnie a megszólalónak. Kitértünk az érvek jellemzőire, az érvelés módszereire, a manipuláció lehetőségeire és eszközeire. Összegeztük, hogyan lehet hatásos prezentációt készíteni.

Végül alaposabban vizsgáltuk meg, hogyan kell felépíteni egy beszédet. Az anyaggyűjtéssel kapcsolatban nemcsak a lehetséges forrásokról beszéltünk, hanem a forrásmegjelölés szabályairól is. Szót ejtettünk a cédulázás módszeréről, az idézés lehetőségeiről és az érvek

elrendezésének szerepéről. Kiemeltük a különféle beszédműfajok kötelező formuláit, valamint a megszólaló viselkedésének jelentőségét. A maradék időben – a gyerekek kérésére – ismét néhány szituációs játékot játszottunk el.

Saját beszédek megtartása és értékelése

Két órát szántunk arra, hogy mindenki elmondhassa a témakört lezáró beszédét. Abban állapodtunk meg, hogy közösen értékeljük ezeket. A kommunikációs tréningek divatos kifejezéstárát alkalmazva mindenki csak „pozitív üzenetet” fogalmazhatott meg, így senkinek nem kellett szorongania, hogy túlságosan megkritizálják. Az volt a célom, hogy mindegyikük megérezze, a nyilvános megszólalás terén fejlődött, bátrabb, összeszedettebb és átgondoltabb lett. Ugyanakkor arra is figyelhettek, miért kaptak dicséretet mások, amiben nekik maguknak még van tanulnivalójuk. Ilyen módon önismeretük és önértékelésük is fejlődött. Végül én egészítettem ki a gyerekek szavait, ha valamit kihagytak az értékelés során, akár a felkészülésre, a beszéd szövegére, akár az előadásra vonatkozóan. Ilyenkor javasoltam jegyet is, amely 4-esnél nem volt rosszabb, hiszen tényleg mindenki igyekezett jól felkészülni. Ha kellett, beszámítottam az órai aktivitást is. A gyerekek a legtöbb esetben egyetértettek az értékelésemmel, két esetben pedig meggyőztek, hogy az illető jobbat érdemel. A beszéd témák rendkívül

változatosak voltak. Volt, aki a futás szépségéről tartott előadást. Mások például a néptánc kulturális szerepéről, egy számítógépes játék örömeiről vagy a kajakozás lélekerősítő hatásairól beszéltek. Volt, aki – nyilván szándékosan provokatívan – a dohányzás mellett érvelt. Mindez lehetőséget adott arra is, hogy ők is jobban megismerjék egymást, és én is többet megtudjak róluk. Az értékelés szabálya az volt, hogy kerek egész mondatokban, értelmesen megfogalmazva kell megdicsérni a szónokot. Nem a televíziós tehetségkutatók eszköztárát alkalmazva, hanem mindig a tanultakból kiindulva, a beszéd felépítését, érvrendszerét és a megszólaló viselkedését figyelembe véve. Öröm volt hallgatni, mennyi jót fedeztek föl egymásban. Értékelő szavaikból én is sokat tanultam.

A „kommunikációs tréning” mérlege

Az utolsó óra végén arra kértem őket, fogalmazzák meg a véleményüket a retorika témakör feldolgozásáról. Itt már nem csak dicséret hangozhatott el. Visszajelzéseik mégis csak lelkesedést sugalltak, ami ebben az évben a tanítás során számomra talán a legnagyobb örömet adta. Leginkább azt emelték ki, hogy nem hagyományos iskolai formákhoz igazodtunk, hanem lazábbak voltak az órák. Ebbe beleértették természetesen azt is, hogy keveset kellett írni, alig kaptak házi feladatot, sokat beszélhettek, és jó jegyeket kaptak. De volt, aki azt hangsúlyozta, még sosem mert a többiek előtt így megnyílni, más pedig a sok nevetést, a jó hangulatot dicsérte. Többen állították, várták ezeket az órákat.

Kell-e más egy tanárnak? Motivációnak mindenesetre kiváló. A témakör végén mégis reálisan kellett átgondolnom, megérte-e ez a módszer, volt-e haszna, illetve milyen nehézségei merültek fel. Használható-e más osztályokban is, vagy csak ebben a közösségben működött?

Először is kérdés, mi marad meg a tanultakból.

Néhány hónap elteltével már világosan látszik: sokkal jobban emlékeznek az akkor megbeszéltekre, mint általában szoktak ennyi idő után. A motivációjuk alaposabb megértést és elmélyültebb figyelmet eredményezett, és mai napig emlegetik, milyen jó órák voltak.

Reális volt-e az értékelés?

Tantárgyi értelemben nem biztos. Nyilván akad köztük olyan, akinek a témakörben szerzett elméleti tudása sokkal csekélyebb, mint ahogy azt a – témazáró dolgozat helyett megtartott – beszédre kapott 4-es vagy 5-ös jelzi. (A tanév során viszont bőven van annyi jegyük, hogy év végére az egész éves tananyagban elért valós tudás tükröződjék.)

Pedagógiai szempontból biztos, hogy reális értékelés született, hiszen a gyerekek a tőlük telhető maximumot igyekeztek nyújtani. Lelkesedésüket és elkötelezettségüket mindenképpen fontos volt érdemjegyben is kifejezni. Többségük azóta is bátrabban mer véleményt mondani mind a nyelvtan, mind az irodalom órákon.

Baj-e, hogy nem nagyon volt házi feladat?

Egyértelműen nem, hiszen a beszédre mindenki alaposan felkészült. A gyakorlás hiánya nem látszott: igazán szórakoztató, ügyesen felépített előadások születtek.

Működik-e más osztályban ez a módszer?

Ugyanebben a formában aligha. Ezt a feldolgozást kifejezetten ez az osztály ihlette és irányította, hiszen rájuk szabva alakult ki a menetrend, az alkalmazott gyakorlatok, stb. Többen akadtak köztük például, akik szívesen játszottak a többiek előtt. A többségnek eleve elég jó volt a kommunikációs készsége, de kis létszámuk lehetővé tette, hogy a gátlásos gyerekek is hamarabb oldódjanak.

A projektszerű feldolgozás azonban bármelyik osztályban megvalósítható. A közösség összetételének megfelelően alakítva a feladatokat ugyanígy el lehet jutni az önálló beszédig, vagyis a projekt eredményéig. Az ezt megelőző önálló felkészüléshez, valamint a tudatos előadáshoz hozzásegíthetnek a lazább órák gátlásokat oldó tapasztalatai és élményei. A „tréning” bárhol megvalósulhat. Lehet, hogy nem hoz ilyen lelkesedést, de a

*retorika tanításának céljához, a tudatos és önálló
megnyilatkozások megerősítéséhez biztosan hozzájárul.*

Mindezek alapján a következő tanévre ugyanezt a módszert tervezem. Nem vagyok meggyőződve arról, hogy ugyanezekre az eredményekre jutok, vagy hasonlóan motiváló visszajelzéseket kapok, de nem kétséges, hogy több örömmel és várakozással tekintek a retorika tanítása elé, mint eddig bármikor.

Mona Tamásné

2. Beesteledett a Toldi estéjének?

Az írás keletkezésének éve: 2017.

2017-ben, Arany születésének 200. évfordulóján a költőt idéző sok program mellett érdemes tanárszemmel is jobban figyelni rá. Őszintén szembe kellene nézni például azzal, mennyire értik és élvezik műveit a középiskolás diákok, illetve hogyan érdemes ezeket megismertetni velük.

Arany tanítása évtizedeken át hálás feladat volt. Különösen a balladák ragadták meg a diákokat: titokzatosságukban és lelkivilágukban a kamaszok sokszor részben saját bizonytalanságaikat és szorongásaikat, részben pedig őszinteségre és tisztaságra vágyó értékrendjüket ismerték föl. Az utóbbi 4-5 évben azonban megváltozott hozzáállásuk. A rövid szövegekhez szokott új nemzedék értetlenül áll e művek előtt, és nem nagyon van türelme kibontani a balladák jelentését. A gyerekek többsége hiányolja az azonnali élményt és hatást, így sokkal több időt kell szánni e versek értelmezésére.

Még nehezebb megkedveltetni velük a Toldi estéjét, amely kifejezetten távol esik a mai kamaszok világától. Bár sokan közülük szívesen olvasnak harcokról, küzdelmekről

(pl. Éhezők viadala, Trónok harca), a nemzeti történelem hősei és csatái jellemzően nem érdeklik őket. „Beesteledett” volna tehát a Toldi estéjének, egyik hagyományos gimnáziumi „kötelező” olvasmányunknak?

„Kötelező” olvasmány?

Ez a fogalom a tanításban inkább kudarcot jelent, ahogy rendszerint a szelídebben hangzó „házi olvasmány” is. A feladott művek olvasását a gyerekek többsége – ha egyáltalán elkezdi – már az elején félbehagyja, és inkább a kétes színvonalú internetes összefoglalókból szerzi szerény ismereteit. És bár felületes és felejtésre ítélt tudást így is szereznek a szövegekről, de az olvasás örömét és célját nem ismerik meg, a művek felvetette kérdésekről pedig egyáltalán nem gondolkodnak. Éppen ezért sokkal célravezetőbb, ha az irodalom órán közösen olvasunk. Így, ha kérdés adódik, rögtön megbeszélhetjük, és ha ismeretlen vagy nem értett kifejezésbe ütközünk, azonnal értelmezhetjük. Természetesen nem zárhatjuk ki, hogy a diákok figyelve olvasás közben elkalandozik, vagy esetleg mást kezdenek olvasni, de még így is sokkal többen élik át az élményt, és többeket lehet gondolkodásra készíteni.

Komoly akadálya azonban ennek a módszernek a kerettanterv szerint elvégzendő tananyag. Az irodalom órák száma véges, hosszú regényeket nem olvashatunk órán, ráadásul a megbeszélésekre is kell időt hagyni. Így rendszerint maradunk a szövegrészleteknél, amelyeknek jó háttérrel nyújthatnak a filmadaptációk.

A Toldi estéjét ugyanakkor az elejétől a végéig elolvassuk órán, közben meg-megállva, megbeszélve az

olvasottakat. A szöveg ugyanis nagyon sokféle lehetőséget kínál. Arany hihetetlenül gazdag emberismerete hétköznapi emberi kérdésekre irányítja figyelmünket. Összetett – elégikus és ironikus – szemléletmódja elbeszélői módszerek és korosztályi látásmódok vizsgálatára ad lehetőséget. A cselekmény a magyar történelmet idézi meg, Toldi és Lajos király kettőssége pedig a nemzeti fejlődés irányának koronként ismétlődő és ma is aktuális kérdéseit veti fel. A mű nagyon gazdag stílusa és szókincse nyelvi-stilisztikai fejlesztésre kínál jó alkalmat. És bár a közös olvasás és megbeszélés így legalább 5-6 tanórát igényel, a befektetett idő megtérül. Ezért – az érettségi követelményeket figyelembe véve – a világirodalmi művekre kevesebb időt szánunk, és helyette több órán vizsgáljuk az érettségi vizsgán is nagyobb hangsúllyal szereplő magyar irodalmi szövegeket. A Toldi estéjét a közös olvasás után csoportmunkában végzett feladatokkal dolgozzuk fel, így a gyerekeknek közelebbről is meg kell ismerkedniük a művel.

A feldolgozás szempontjai

A szöveg megismerése

A Toldi estjének befogadását nagyban befolyásolja maga az olvasás. Nem egyszerű elbeszélést ismertetünk meg a gyerekekkel, hanem verses szöveget, amely szabályos ritmusával megkönnyítheti, de meg is nehezítheti a befogadást. Az értelmezésben nagyon sokat segíthet, ha hangzó szövegre támaszkodunk, hiszen szép, értelmező felolvasásban a szöveg ritmusa a nyelvi kifejezőmód gazdagságát hangsúlyozza. Az önálló, néma olvasás során pedig gyakori tapasztalat, hogy az olvasó egy idő után már nem a szöveg értelmére figyel, csak a ritmusra, így vissza-vissza kell térnie a korábbi részekhez, hogy megérthesse, miről van szó. A hangos órai felolvasás tehát segít az olvasási élmény kialakulásában. Ez lehet tanári előadás, de változatosabb a gyerekek számára, ha nem egyetlen hangot hallanak végig. Nagyon kell vigyázni ugyanakkor, hogy tényleg csak olyan diákokra bizzuk a feladatot, akik kifejezően olvasnak fel. Nincs csüggesztőbb olvasói „élmény”, mint a sokat tévesztő, félreolvasó vagy motyogó felolvasók kabaréjeleneteket idéző előadása. Az olvasást ugyanakkor meg-megszakíthatjuk, ha a gyerekek számára ismeretlen szót találunk, vagy valamire fel akarjuk hívni figyelmüket. A szöveg vizsgálatát ezután – a hat énekhez igazodva – hat csoportban végeztetjük el.

Cselekmény és felépítés

A Toldi estéjét természetesen hozzákapcsoljuk a hatodikban megismert Toldihoz. A gyerekeknek rendszerint csak felületes emlékeik vannak a rég olvasott elbeszélő költeményről, de a cselekményét közösen lassan össze tudják állítani. Így már lehetőség nyílik arra, hogy összehasonlítsuk a két mű eseményeit, és ki tudjuk emelni a hangsúlyokat. Rávilágítunk a szerkezeti különbségekre, a bajvívások eltérő helyére, az elkövetett bűn és a megtisztulás különböző viszonyára, valamint az ezekből következő emelkedő, illetve emelkedő-ereszkedő felépítésre. Kiemeljük, hogy míg a Toldira a cselekményesség jellemző, a Toldi estéjében kevesebb a cselekményelem, és inkább az állapotszerűség érvényesül.

Ezután a Toldi estéje cselekményére és szerkezetére irányítjuk figyelmünk: a csoportok borítékban megkapják a főbb cselekményelemeket egy-egy kártyán, és ezeket kell sorba állítaniuk, illetve egy másik borítékban hozzájuk illő idézeteket kapnak, amelyeket a cselekményelemekhez kell párosítaniuk. A végső sorrend a következő:

Ezek alapján röviden összegezzük, hogyan jelennek meg az elbeszélő művek hagyományos szerkezeti elemei, így azokat is átismétljük:

- expozíció: Toldi ássa a sírját
- bonyodalom: Pósfalvi közli vele, hogy Budán szükség van rá
- kibontakozás: bajvívás és dicsőség

- tetőpont: Toldit a király udvarában csalódás éri, indulatba jön és megöli az apródokat
- megoldás: a király megbékél barátja mellett, Toldi meghal

Látszik, hogy a mű szerkezete a Toldival ellentétben nem a hős felemelkedésére irányítja a figyelmet, hanem Toldi és Lajos király viszonyára, és nem a cselekmény áll a középpontban, hanem kettejük értékrendi konfliktusa.

Értékrend

Kamaszok mindig szívesen gondolkodnak el azon, mi fontos az emberi életben, és végre menő vitákat képesek folytatni értékrendi kérdésekben. Erre építünk, amikor megpróbálunk rávilágítani, mennyire modern Arany műve. A benne felvetődő kérdések a 21. századi ember számára ugyanúgy megválaszolandók, mint a középkorban élőknek.

Toldi és Lajos király értékrendjéhez megint idézetek segítségével közelítünk. A csoportok néhány szövegrészletet kapnak:

- I. 29-30., III. 27. (igazmondás és hűség)
- III. 28., IV. 7., V. 18., V.20. (bocsánatkérés, indulat)
- III. 46., IV. 6., V.10., VI. 25., VI. 27. (barátság)
- IV. 8., V. 11-12., VI. 28. (erkölcs és kultúra)
- V. 13., VI. 29-30. (Lajos céljai, nemzeti fejlődés)
- VI. 31-32. (változó világ)

Feladatuk, hogy egy-két szóval összegezzék az olvasottakat, majd ennek alapján a csoportok közösen

készítik el a táblán a két szereplőre vonatkozó T-táblázatos jellemzést. Egy lehetséges megoldást bemutatok, de természetesen sok más érdekes gondolat is megjelenhet.

Mindenképpen érdemes rákérdezni, a gyerekek ezek közül mit tartanak értéknek, mikor kivel értenek egyet, és mit tart értéknek szerintük korunk embere. Így veszik észre, hogyan jelennek meg mai világunkban hasonló kérdések.

Változó világ - változó értékrend?

A két értékrend összevetése nyomán nyilvánvalóan kiderül, hogy sok a közös érték, és ami a két szereplő gondolkodásmódjában különbség, az a világ változásához való viszonyulásukból adódik. Míg Toldi mindenkifelett ragaszkodik a magyarság évezredes hagyományaihoz, az erő, a hősiesség, a becsület lovagi értékeihez, és a modernizálódásban ezek csorbulását érzékeli („Ha megromlik a nép régi jó erkölcsse: / Mit ér a világnak csillogó kenőcse?”), Lajos király igyekszik lépést tartani a változó világgal, és ezek mellett a műveltség, a kultúra terjesztésében, valamint az új korszakhoz illeszkedő gyakorlatias gondolkodásban látja a nemzeti fejlődés útját.

Ez a kétféle szemlélet nagyon jó lehetőséget teremt arra, hogy megfogalmaztassuk a gyerekekkel, mit tekintenek ők fejlődésnek, és ez rendszerint nagyon érdekes vitákhoz vezet. Először a csoportok alakítanak ki

álláspontot arról, mit jelent a nemzet fejlődése. Gyakori válaszok pl. az életszínvonal emelkedése, a technikai fejlődés, az infrastruktúra javulása stb. Érdeemes azt is megbeszélni, milyen veszélyekkel vagy nehézségekkel járhat a változás (erre az utóbbi időben leginkább az elvándorlást és a bevándorlást említik a gyerekek).

A Toldi estéje tehát a modern kor olyan kérdéseire vezet el, amelyekről a gyerekek gyakran hallanak a médiában, illetve amelyekről maguk is gondolkodnak. Hogyan viszonyuljunk a világhoz és a változásokhoz? Hogyan élünk Európában és a nagyvilágban? Mit gondolunk az új trendekről? Hogyan viszonyulunk más kultúrákhoz? Milyen lehetőségeket és aggodalmakat hozhatnak a változások? Hoznak-e erkölcsi jobbulást? A mű megbeszélése közben a gyerekek megfogalmazzák saját értékeiket, és egymással is ütköztetik nézeteiket.

Hangnem és ábrázolásmód

Itt nyílik lehetőség arra, hogy rávilágítsunk: Arany is különböző értékrendeket ütköztet, de nem helyezi egyiket a másik elé. Nem dönt, Toldinak vagy Lajos királynak van-e igaza, hanem kétféle igazságot állít egymás mellé. A világ – a mű tanúsága szerint – nem fekete vagy fehér, és bizonyos kérdésekben nincsenek kizárólagos igazságok. Az egyes ember a saját sorsa, élethelyzete és nézőpontja alapján értékeli a valóságot, és bele kell törődnie, hogy van más

nézőpont is. Tragédiába torkollhat, ha mereven csak a saját igazát hajlandó meglátni, ahogy végzetes következménnyel jár az is, amikor Toldi hirtelen fellobbanó indulattal ront rá a gúnyolódó apródokra. A mű hol elégikus, hol ironikus hangneme ebből a szemléletmódból következik, hiszen a beletörődés, a másféleség elfogadása nehéz, ugyanakkor kívülről nézve sokszor megmosolyogtató.

A Toldi estéjében az ember a maga összetettségében jelenik meg, értékeivel és gyengeségeivel együtt. Arany lélektani hitelességgel és együttérzéssel ábrázolja alakjait. Pontos és mély emberismerete tükröződik megjelenítésükben, értékeik felmutatásában és hangulatuk vagy lelkiállapotuk lírai rajzában. A líraiságot erősítik nagyon érzékletes és szép természeti képei is.

Ehhez kapcsolódik az utolsó feladat: mindegyik csoportnak keresnie kell egy-egy énekből olyan jelenetet vagy megfigyelést, amely a lélektani hitelességet bizonyítja, egy természeti képet vagy egy-két költői képet, így Arany stílusát is vizsgáljuk.

Beesteledett?

Nyilván sok más szempont érvényesülhet a Toldi estéje feldolgozásában, de az értékrend kérdése hamar elgondolkodtatja a kamaszokat. Érdeemes tehát rászánni az időt, és minden gyereket bevonva együtt olvasni a művet. Így nem „kötelező olvasmány” marad, hanem olyan szöveg, amelyen közösen gondolkodunk. Hatékonyabb, ha a beszélgetés megadott feladatok alapján kisebb csoportokban indul, hiszen így könnyebben megnyílnak, és bátrabban fognak vitázni is. A műről való gondolkodás pedig talán ráébreszti őket, hogy ez a 19. századi szöveg olyan kérdéseket vet fel, amelyek ma is fontosak mindnyájunk életében.

A Toldi estéje élő, modern mű. Érdeemes türelmesen és alaposan foglalkozni vele, mert bizonyosan kiderül, hogy megtérül a befektetett idő és energia. Az Arany-év talán arra is figyelmeztethet, ne engedjük, hogy feledhető kötelező olvasmánnyá váljék.

3. A színház mint irodalmi élmény - Hamlet az Örkeny Színházban

Az írás keletkezésének éve: 2018.

HÁTTÉRGYÁR

Az Örkény Színház Hamlet előadása

Az irodalomtanításban évek óta keressük az új utakat, hogyan juttassuk irodalmi élményekhez azokat a generációkat, amelyek egészen mást és másképp olvasnak, mint amit a kerettantervek elképzelt diákjai számára előírt tananyag kíván. Úgy próbáljuk felkészíteni őket az érettségire, hogy ne csak megtanult szöveg legyen egy-egy tétel, hanem igazi befogadói tapasztalatok és értelmezési szándékok álljanak mögötte. Ennek a törekvésünknek egyik lehetséges tere a színház.

Ha sikerül olyan színházi élményt adnunk a gyerekeknek, amely gondolkodásra, beszélgetésre ösztönzi őket, és hajlandóak vagyunk őszintén meghallgatni a kifogásaikat is, egy-egy művet sokkal tartalmasabban tudunk együtt értelmezni, mintha csak az órai elemzésre hagyatkoznánk. Kétségtelen, hogy számtalan nehézséggel kell szembenéznie a színházlátogatást szervező tanárnak. Az előadások nem kevés pénzbe kerülnek, a gyerekek egy része nem hajlandó eljönni, vidéki iskolákból külön szervezést igényel, hogy eljussanak a színházba, a népszerű előadásokra nehéz jegyet szerezni, a tanártól is külön időt kíván a program, különösen, ha előre meg akarja nézni, mire vigye a diákokat, stb. Ám ha sikerül jó előadást találni, mindezek ellenére megéri a próbálkozás, és előbb-utóbb egyre több gyerek lesz ott velünk a

színházban.

Az utóbbi időben a gimnazistáim számára a legemlékezetesebb programok az Örkény Színház előadásai voltak: az Anyám tyúkjá I., Az ügynök halála és a Hamlet. Ez utóbbira sikerült az egész osztályomat elcsábítanom, és igazi gondolatébresztő beszélgetés követte az előadást. Ekkor egyeztem meg velük, hogy Az irodalom határterületei szóbeli érettségi témakörben a dráma színpadi megjelenítését fogjuk tételként szerepeltetni.

Mivel a gyerekek nem ismerték a művet (9. osztályban a Rómeó és Júliát olvastuk), az előadás előtt röviden összefoglaltam számukra a cselekményt és a lényegét, másnap pedig egy órát arra szántam, hogy közösen, tudatosan beszéljük meg, mit láttak a színpadon, és hogyan értékelték a látottakat. A következő gondolatok ezt a megbeszélést összegzik.

A szöveg újdonságai

A Hamletet minden korban előadják, újabb és újabb feldolgozások születnek. Népszerűségét alighanem annak köszönheti, hogy olyan kérdéseket vizsgál, amelyek örök dilemmákat jelentenek az ember számára. Ilyen a gyerek és szülő kapcsolata, a bűn és a megtorlás kérdése, a gondolkodás vagy azonnali cselekvés viszonya, az egyén és a hatalom kapcsolata, a józanság és örület határai, valamint a „lenni vagy nem lenni”, az élet vagy halál végső kérdése. A különböző korok sokféle bemutatója e kérdéseket a különféle színházi hagyományok szerint értelmezi újra, mindig másra helyezve a hangsúlyt. Jelenleg Budapesten is több Hamlet előadás látható, pl. a Vígsházban és az Örkény Színházban. Mindkettő a mai embert megszólító modern megjelenítés, de az Örkény Színház 2014-ben bemutatott rendezése olyan meglepetésként, hogy úgy gondoltam, ez jobban megmozgatja a gyerekek képzeletét.

A rendező, Bagossy László, a főhős vívódását és tragédiáját a modern tömegember világában mutatja be. Ehhez új fordítást használt: a klasszikus Arany János-féle fordítás helyett Nádasdy Ádám napjaink nyelvhasználatát tükröző szövegét alkalmazta. Ez egyrészt jó lehetőség arra, hogy a már ismert, gyönyörű szöveget jobban átgondoljuk és megértsük, másrészt felhívja a figyelmet

arra is, hogy a különböző társadalmi rétegek beszéde más. Így kerülnek trágár kifejezések is a darabba. Nádasdy egy interjúban így fogalmazott: „Az angol színházban nagy hagyománya van a különböző kiejtéseknek, dialektusoknak, a magyar színpadon azonban modorosan, idegenül hatna, ha egyes szereplők tájszólással beszélnének. Így hát más megoldást kellett találni, a trágár beszéd egy lehetőség. Shakespeare valószínűleg azt mondaná, hogy ‘gyerekek, ha ma ez a hatásos, akkor csak bátran...!’” A modern, gyakran durva nyelvi elemek különösen a futball lelátók világával megjelenített tömeg ábrázolásában érhetők tetten, valamint a sírásó-jelenetben, amely az eredeti szövegben is a közönséges beszéd mód példája.

Az előadás többnyire követi az írott szöveget, de olyan is előfordul, amikor párbeszédnek kereszteződnek benne, vagy új sorokat iktatnak be. Így például, amikor megjelennek a színészek, Pogány Juditra ránéznek a szereplők, mire kibukik belőle: „Ez van, mit csináljunk”. A Színészkirály a jelenet végén ironikusan szól társához: „Ő fizet, nem?” A sírásó jelenetbe is beiktatnak egy poént: az Első sírásó (Gálffi László) odaveti partnerének (Pogány Judit): „Pogány vagy?”

Az előadás látványvilága

Az előadás színpadképe és a látványvilága is a tömegember világát tükrözi. A játék végig közönséges lelátón játszódik, lépcsőzetes betonépítményen piros műanyag székekkel. Az ott ülő színészek leggyakrabban csak a nézőkkel néznek szembe, nem egymással, még akkor sem, ha párbeszédet folytatnak. A dán zászló piros-fehér színeit viselő szurkolókat alakító statiszták és köztük a szereplők szinte végig jelen vannak a színen. Utóbbiak többnyire részei ennek a tömegnek, csak a jeleneteikben rájuk vetülő reflektorfény vagy fölállásuk jelzi, amikor kiemelkednek közülük. Az előadás első részében csak akkor vonul ki a szurkolók tömege, amikor a Hamletet szórakoztató színészek jelenete következik. Meglepő fordulat a második részben, amikor az utolsó jelenetekben a műanyag székekre csontvázakat ültetnek. A sok emberi maradvány még a halottak világát is a tömegember viszonyrendszerébe helyezi, különösen a darab legvégén, amikor a színpadon halomba rakják őket, és a katasztrófaturisták fényképezik a látványt.

Az előadásban nagyon kevés az egyéb díszlet. Elsősorban akkor jelennek meg más tárgyak a színpadon, amikor Ophélia visszaadja Hamletnek a tőle kapott ékszert. Ez nagyot koppan a színpadon, és ekkor a tribünön ülők, köztük a főbb szereplők is, ledobálnak neki

mindenféle tárgyat, például ruhát, játékot, virágot. A nézőnek az a benyomása, hogy ez a jelenet eltávolítja Hamletet a többiektől. Különállását megerősíti, hogy e tárgyakból magára ölt néhányat, például szoknyát, leplet, virágot, majd arcát is kifesti, és innen kezdődik tettetett örülete.

A kellékek között szerepet kap egy mikrofon és egy fegyver. A mikrofon alkalmas a modern médiát felidéző interjúk készítésére, valamint az élő színpadi zenéhez is használják, ami a mai tömeges koncertek világát juttathatja a néző eszébe. A fegyver a nagymonológnál kerül elő, el is sül. Hamlet maga is megijed. Ez megbontja a szöveg hagyományos pátoszá, amit egyébként az új fordítás maibb, hétköznapiabb és a lényeget jobban megértető szavai is szertefosztatnak.

A látványt a szereplők jelmeze is befolyásolja, ami szintén a mai kor viseletét tükrözi. Hamlet egyszerű fekete pólót és nadrágot, valamint piros sportcipőt visel, Polonius köznap barna zakót, Ophélia egyszerű női ruhát, Laertes világos öltönyt. A király és a királyné eleinte napszemüvegben jelenik meg. Ez egyrészt a többiektől való elkülönülésüket jelzi, másrészt a szándékaik kiismerhetetlenségét is, hiszen senki nem tud a szemükbe nézni. Hamlet és Ophélia öltözéke örületüket érzékeltetve változik a darab során, de a modern jelleg mindkettőre

jellemző marad. A tömeg a dán szurkolói színekbe öltözve látható a színpadon. Amikor a hadsereg jelenik meg a színen, a viking törzsi öltözék látható rajtuk, és primitív megjelenítésüket erősíti, hogy a drukkerék ultráitól ismert durva rigmusokat skandálják. A modern kori szélsőséges indulatú tömeg harsog ekkor a színen.

Az előadáson mindezek alapján a fekete, a fehér és a piros szín dominál. A fekete nem csupán a gyász színe, hanem a fiatalok egyik jellemző mai viselete is. A fehér és a piros sem csak a dán zászló két színe, hanem a tisztaságé, illetve a vére is. A látvány tehát a színekben is szimbolikus. Hasonlóképpen jelképes a világítás is, amely a sötét-világos ellentétet hangsúlyozza. Részben úgy, hogy a dialógusokban kiemeli a szereplőket a tömegből, reflektorfénybe állítva őket, részben pedig a kis mécsesekkel, amelyek az éjszaka halvány fényeiként sejtelmességet sugallnak, és a szellem megjelenéséhez teremtenek baljós keretet.

Zene - zaj - csend

A látványhoz hasonlóan nagyon fontos szerep jut az előadásban a különféle hangoknak és zajoknak. A modern ember zajoktól körülvéve él, minden harsog körülötte, és a felharsanó kiabálásokkal szemben éppen ezért éles ellentétben állnak a hirtelen bekövetkező csendek. Az előadás ugyanis nemcsak korunk zajszenyezését jeleníti meg, hanem életünk egész sokszínűségét és változatosságát. Az egyházi kórusok tisztaságát idézi például, amikor a színpadon élőben éneklik a Magnificat Isten irgalmát dicsőítő dallamát. Egy másik alkalommal a shakespeare-i korszakot felidéző reneszánsz zenét játszanak, amit – az őrült – Hamlet ironikusan le is int („Ne ezt a reneszánsz izét!”), és helyette rövid kis rockkoncertet rögtönöz, hogy indulatait kikiabálja magából. „Éjszaka, éjszaka, mindenkinek van egy kis vérszaga” – hangzik föl a régi Neurotic szöveg. Az őrült Ophélia egyszerű dalokat énekeltet kettős kórusban a színpadon ülőkkel, s így ijesztő disszonanciát teremt maga körül is. A János bácsi a csatában kezdetű gyerekdal is kórusban hangzik el a darab kezdetén, ironikusan idézve föl az élet-halál alapproblémát. Mindezek mellett a mikrofonok harsogása, a tribünök ijesztően hangos dudálása és trágárságokat ordító skandálása is megjelenik az előadásban. Ebben a sokféleségben különösen feltűnő a hirtelen beálló csöndek súlya. A csönd ugyanis az, ami lehetőséget teremt az

elmélkedésre, a belső világba való visszahúzódásra. Hamletnek is szüksége van rá ahhoz, hogy megtalálja a megoldást, és nekünk, nézőknek is szükségünk van rá, hogy olykor saját lelkünk mélyére tudjunk tekinteni, vagy értelmezni tudjuk a minket körülvevő zajos világot.

HÁTTÉRGYÁR

Hamlet és társai korunkban

Bár Hamlet hagyományosan töprengő alkat, értelmiségi típus, aki nemcsak élet és halál kérdéseit vizsgálja, hanem a hatalom természetét és az egyén lehetőségeit is, a Polgár Csaba által megformált Hamlet viszont inkább hétköznapi ember. Kezdetben inkább helyét kereső kamasz, aki szenved az őt körülvevő hazugságoktól. Apja halála megviseli, és anyja gyors házassága után nem találja a hangot sem vele, sem mostohaapjával. A szellemtől kapott feladatán töpreng, ami, úgy tűnik, valójában belülről jön, lelke legmélyéről. Elmélkedéseiben tehát nemcsak az igazságot keresi, hanem önmagát is. Így a darab az ő felnőtté válását is tükrözi. Hamlet ebben az előadásban tehát nem klasszikus, tragikus jellem. Inkább napjaink kereső embere, akinek fontos az igazság, és nem tud együttműködni az általa bűnösnek ítélt hatalommal. Olykor keserű humorral szemléli a világot, mint amikor a színészek megjelenésekor meginterjúvolja Poloniust, vagy amikor halála után kivonszolja őt a színpadról. Nem érinthetetlen, és nem is hősie alkat. Amikor a nagymonológ közben elsül a kezében a fegyver, maga is megretten és kiesik szerepéből, ami megint azt jelzi, hogy nem áll tőle távol a humor. Hamlet ebben az előadásban a világot szemléli, a hatalom működését, a családi viszonyokat, és mindenekelőtt önmagát próbálja meg értelmezni ebben a közegben. A Nádasdy-féle fordítás a

néző figyelmét erre az önértelmező törekvésre irányítja, hiszen a szöveg a megszokott Arany-féle klasszikus fordulatok helyett a jelentést emeli ki. Így a nagymonológ is valódi töprengést állít elénk.

A Kókai Tünde által megformált Ophélia kezdetben nem kimondottan mai jelenség, inkább korhoz nem köthető. Tiszta, szófogadó, kedves lány, és apjával is szeretetteljes a viszonya. Megőrülése után azonban már nem kortalan szűzlány, hanem hisztérikus és közönséges nő, aki éppen ebben a közönségességében illik bele a mai világba. Leveszi piros bugyiját, odapisil a színpadra, „kakavirágot” osztogat stb. A másik női főszereplő, Gertrud, a királyné (Für Anikó) épp az ellentéte: fehér, napszemüveges arca nem tükröz érzelmeket, szinte végig csak mereven néz előre, mégis látszik, hogy a darab végére megtörik. Férje, Claudius, a király (Znamenák István), a hatalmat élvező és ahhoz ragaszkodó ember, akire nem lehet fölnézni. Újonnan szerzett hatalmát mindenáron meg akarja erősíteni, ehhez bármilyen gátlástalanságra képes. Ettől válik kisszerűvé és végtelenül ellenszenvessé. Ezt emeli ki Hamlet is, amikor anyjának az öreg Hamlet és Claudius képét mutatja. Az új királyt bátyja nemességével és nagyságával állítja szembe, így még élesebben rajzolódik ki Claudius középszerűsége. Az előadás őt leginkább gátlástalan politikusként jeleníti meg. Ezt erősíti imádkozó jelenete: rövid bűnbűnő imájából ugyanolyan cinikusan kel

fel, mint amilyen előtte volt.

A hatalomhoz való viszonyában ábrázolja az előadás Poloniust, a főkamarást (Csuja Imre), valamint Rosencrantzt és Guildensternt is. Polonius szóvirágaival, mindig megfelelni akaró bókjaival törleszkedik a hatalomhoz. Csujá Imre remekül játssza a minden korban megjelenő udvaronc típust, aki megpróbál igazodni az éppen aktuális hatalmi viszonyokhoz, és nem is elsősorban nyereségvágyból, inkább egyszerűen a kényelmes biztonság érdekében. Csujá alakításában ugyanakkor olykor önironikus jelzések távolítják el a nézőt ettől a magatartásformától, például a jellegzetes fejmozdulattal ismételt „Azt hiszi?” kérdésekkel. Rosencrantz és Guildenstern (Vajda Milán, Ficza István) még ellenszenvesebbek. Ők a mindenkori hatalmat kiszolgáló talpnyalók, igazi kisemberek, akik Hamlet őszinte érzéseit és egyéniségét ellenpontozzák hazugságaikkal és kisszerűségükkel. Gyávaságukat érzékelteti az a jelenet, amikor Claudius fülüknél fogva vonja kérdőre őket. Mindketten azt a típust jelenítik meg, amely bármely korban és bármely hatalmi helyzetben megtalálható a világban, azt az embert, aki mindig megpróbál minél jobb színben megjelenni a felettes előtt.

Az előadás szereplői nem a nagy tragédiák pátoszáát közvetítik. A modern világ a tömegre épül, amelyben

elvész az egyén. A nagy egyéni tragédiák is csak rövid ideig érdekesek. Ezt példázza az előadás vége: a párbajjelenetről és Hamlet tragédiájáról a színen megjelenő Fortinbrasnak norvégra fordítva tudósítanak, majd a csontvázhalmokat okostelefonokkal fotózzák. A szint a szelfiket készítő katasztrófaturisták uralják, akik sokféle nyelven adnak hírt ismerőseiknek az eseményről.

Nézői reakciók

Az előadást szemlélő néző mégsem úgy jön ki a nézőtérről, mintha nem tragédiát látott volna. Érzékeli, hogy maga a kor tragikus, amely csak ideig-óráig, és csak a szenzáció szintjén érzékeli az egyéni drámákat. Pedig ezek az egyéni drámák határozzák meg a sorsunk és a közérzetünk. És bár a tömegember kora nem törődik vele, az egyéni erkölcsi dilemmák életalakító hatásúak.

A diákok is érzékelték a hatást. Többségük nagyon élvezte az előadást, tetszett nekik a pörgős tempó és az újra meg újra megjelenő humor. Rendkívül sok részletet figyeltek meg, ami nagyban segítette az értelmezést. Egyikük, aki eddig még sosem jött el egyetlen színházi programra sem, úgy fogalmazott: „Nem erre számítottam.” Voltak ugyanakkor néhányan, akik túl merésznek és túl modernnek érezték az előadást. A gyerekek ugyanis gyakran sokkal konzervatívabbak, mint a felnőttek. Azt várják, hogy klasszikus kosztümös, hagyományos előadást látnak, és nehezen viselik, ha ezt az előzetes várakozásukat nem teljesíti be az előadás. (Az ilyen megjelenítést viszont alighanem unnák a tempó és a nyelvezet miatt.) Ugyanők panaszolták a trágárságot. Elhangzott a kérdés is, vajon Shakespeare hogyan viszonyult a durva nyelvhasználathoz. Válaszként idéztem nekik Nádasdy Ádám ezzel kapcsolatos, korábban kiemelt

szavait. A lányok közül többen a túl zajos kezdést panaszolták. Ez jó lehetőséget teremtett arra, hogy beszéljünk a tömeg szerepéről és megjelenítéséről, és így kiemeljük az alapkoncepciót.

Összességében biztosan állíthatom, hogy az eredeti cél megvalósult. Olyan színházi előadást láttunk, amely igazi irodalmi élményt jelentett a gyerekek számára. Lehetőséget teremtett a látottak és a mű alapkérdéseinek értelmezésére, és többekben kedvet ébresztett a Hamlet elolvasására is. Kell-e több?

4. Mentorálás távoktatásban

Az írás keletkezésének éve: 2020.

HÁTTÉRGYÁR

Korlátozott kapcsolatok

A koronavírus járvány ideiglenesen teljesen átalakította mind a közoktatást, mind a felsőoktatást. Ez különösen megnehezíti azoknak a tanár szakos hallgatóknak a dolgát, akik utolsó évesként egyéni összefüggő gyakorlatukat teljesítik valamelyik általános vagy középiskolában, hiszen a kétféle változást egyszerre kell követniük. Igazodniuk kell az egyetemi új elvárásokhoz, ugyanakkor a gyakorlatuknak helyet adó köznevelési intézmény lehetőségeit is számba kell venniük. Közben már szakdolgozatukat és egyetemi portfóliójukat is írniuk kell, ami egyformán időigényes feladat. Tevékenységüket azonban nem csupán a megváltozott helyzet és a szűkre szabott idő nehezíti, hanem az a bizonytalanság is, amely ebben a helyzetben a két intézmény kapcsolatának korlátozottságából fakad.

A megszokott rend szerint az egyetemek tanárképző központjai és a partneriskolák együttműködési megállapodást kötnek, és a hallgatók ennek megfelelően az iskolák működési struktúrájához és szabályrendszeréhez igazodva, ugyanakkor az egyetemi elvárásoknak megfelelően végzik gyakorlatukat. Ennek összehangolásában segíti őket mentoruk, akivel rendes körülmények között napi kapcsolatban vannak, az egyetem oldaláról pedig a gyakorlatkísérő konzulens figyeli

tevékenységüket. Vele nyilvánvalóan ritkábban találkoznak, hiszen idejük nagy részét az iskolában töltik. A megváltozott helyzetben viszont mindkét kapcsolat korlátozottabbá vált, ugyanis átkerült az online térbe. Az iskola és az egyetem közötti viszony is még inkább meglazult, mivel mindkét fél egyformán érzékeli a járványhelyzetből fakadó bizonytalanságot, és aligha tudnak egymásnak határozott elvárásokat megfogalmazni. Így a hallgatóknak kell összekötniük a mentorokat az egyetemi tanárképző központokkal, amelyek – érthető módon – őket tájékoztatják hamarabb a gyakorlattal kapcsolatos elképzeléseikről, törekedve arra, hogy a gyakorló tanárok iskolai tevékenysége az új – digitális – viszonyok között is megfeleljen a gyakorlat eredeti céljának.

A különböző felsőoktatási intézmények eddig is eltérő követelményeket támasztottak hallgatóikkal szemben. A teljesítendő feladatok és órák számában vagy ennek dokumentálásában korábban is jelentős különbségek mutatkoztak. Az új elvárások így most sem lehetnek egységesek, hiszen alkalmazkodniuk kell a kiinduló feltételekhez. Abban mégis hasonlóan működnek az egyes intézmények tanárképző központjai, hogy arra kéri vagy ösztönzi a gyakorlatukat végző hallgatóikat, kapcsolódjanak be iskolájuk digitális oktatásába. Ezt viszont nem szabályozhatják részletesen, hiszen

iskolánként, sőt tanáronként változik, milyen módszerekkel oldják meg a digitális tanítási rendet. A hallgatóknak tehát ezekhez a lehetőségekhez kell igazodniuk.

HÁTTÉRGYÁR

Új feladatok - új kérdések és lehetőségek

Ma már köztudomású, hogy az iskolák a hirtelen váltásban sokféle alkalmazást kezdtek használni, olyannyira, hogy helyenként már a családok kértek időt. Google Classroom, Microsoft Teams, Zoom, Skype, Discord, Messenger csoport vagy egyszerű e-mail egyaránt szerepel a lehetőségek között, és sok szülő inkább érezte magát digitális útvesztőben, mint iskolai világban. A gimnazisták könnyebben igazodnak el az alkalmazások sokaságában, mint a szülők által jobban ellenőrzött alsósok, így őket kevésbé rázza meg, ha tanáraikkal különféle platformokon érintkeznek. Ám az ő életüket is megkönnyíti, ha minél kevesebb alkalmazást kell alaposabban kiismerniük. Kisebbeknek még fontosabb, hogy áttekinthető legyen a kapcsolattartás módja. Mindenütt felvetődik az a kérdés is, szükség van-e a személyes kapcsolathoz jobban közelítő kontaktórákra, vagy elegendő a tananyag, illetve a hozzá kapcsolódó feladatok küldése és javítása. Ez is ízlés és vérmérséklet kérdése. Egyes iskolákban kötelező ilyen órákat tartani, máshol csak a lelkesebb tanárok tanítanak ebben a formában. Mindenesetre fontos, hogy az adott pedagógus jól érezze magát az adott helyzetben, másképp nem lesz hiteles.

Az eddig megszokott mederben folyó tanítást egyszeriben kérdések sokasága téríti új utakra. Több

évtizede tanító, gyakorlott pedagógusok kerülnek egyszeriben ingoványos területekre. Az osztálytermekben jól működő tanári magatartás egyszeriben nem válik be az online térben, ahol a csoporttal kialakított személyes kapcsolat megváltozik. Hiába látja (ha egyáltalán bekapcsolják a kamerájukat) és hallja a jól ismert diákokat, valamilyen hiányérzet mégis marad benne. Ugyanezeket a dilemmákat kell végiggondolniuk a mentoroknak is, és mérlegelniük kell, mivel tesznek jót a hallgatójuknak. Kell-e törekedniük arra, hogy minél újabb, ötletesebb és színesebb digitális megoldásokat mutassanak, vagy a számukra biztonságot adó módszereknél maradjanak-e?

Az egyetemek azt kérik a hallgatóktól, hogy kapcsolódjanak be a digitális tanításba, használják ki az új helyzet kínálta lehetőségeket, és tartsanak online élő órát, vagy esetleg rögzítsenek videóra valamilyen tananyagot, és azt mutassák be. Mindenképpen fontos, hogy dokumentálják a tevékenységüket, és tapasztalataikról számoljanak be a portfóliójukban. Érthető és jogos ez a törekvés, hiszen a hallgatók nyilván sokat tanulhatnak belőle. A megvalósítás ugyanakkor nagyon sok buktatóval jár. Ebben a helyzetben a személyes kapcsolat hiánya, amely még gyakorlott pedagógus számára is nehézséget jelent, a kezdőket még nehezebb helyzet elé állítja. A gyerekek kevésbé fegyelmezik magukat, és érzelmileg is sokkal kevésbé vonódnak be. Éppen ezért rendkívül fontos,

hogy a mentor már jól kipróbált formát kínáljon fel, amelynek sikereit és kudarcait maga is átélte. Nem a legmodernebb alkalmazások használatát kell szorgalmaznia, hanem abban kell segítenie fiatal kollégáját, hogy megtalálja a rá szabott, neki otthonosnak tűnő módszereket. Bátorítania kell, hogy merjen olyan megoldásokat keresni, amelyekben hisz. Lehet, hogy jobban esik neki egyszerűen feladatokat összeállítani, azokat elküldeni és javítani. Akkor ebben kell erősíteni. Lehet, hogy ha így tesz szert sikerélményre, ezen felbátorodva hamarosan mer kontaktórát vagy óraráészletet tartani. A mentor feladata, hogy lehetőséget biztosítson számára, és – valamilyen digitális úton – jelen legyen. Vegye figyelembe mentoráltja igényeit, ötleteit, és segítse a megvalósításban. A személyes találkozás most nem lehetséges, de a kapcsolattartás, odafigyelés és törődés igen.

Ez a kapcsolat azonban nem egyoldalú. Ahogy a mentor a tanév eddigi, hagyományos részében is sok jó ötletet kaphatott hallgatójától, ugyanígy most is új távlatokat nyithat a tevékenysége. Igazán tanulságos volt számomra például egy videóra felvett óra, amelyben a vetített powerpoint prezentációt ügyes előadás kísért. A Google Drive-ra feltett alakítható diasort is újdonságként éltem meg: ebben a gyerekeknek mondatokat kellett elemezniük és szerkezeti ábrával megjeleníteniük. Egyszerű és

szokványos feladat, de az új térben új eszközzel megjelenítve mégis másképp reagáltak rá. Az új tanítási rendben a fiatal tanárjelölteknek lehetőségük nyílik olyan digitális alkalmazásokat vagy tevékenységeket megismertetni mentorukkal, amelyeket egyetemi tanulmányaik során ők már használtak vagy elsajátítottak, és alighanem a gyerekek is szívesebben fogadják ezeket.

Jó ötletnek bizonyult az is, hogy egy osztálynak egy heti anyagot készített el a hallgató. Ő tervezte meg a tananyagot, ő osztotta be az órákat, majd a feladatokat és az értékelést is kialakította. Tapasztalatot szerzett arról, mennyire más az időzítés ebben a formában, mint az élő órákon, és lehetősége nyílt saját – digitális tanítási – terveit több szempontból átgondolni.

Árnyoldalak, tanulságok

A tervezés gyakorlott tanároknak is fejtörést okoz. Többen panaszkodnak közülük, hogy a megszokott előkészület és időzítés nem működik ebben a formában, és ezért napról napra – vagy óráról órára – kell átalakítaniuk előzetes elképzeléseiket. Különösen azoknak okoz ez nehézséget, akiknek saját gyermekeik otthoni tanulását is figyelemmel kell kísérniük, tehát a készülési idejük korlátozott, holott minden tanár érzékeli, hogy az új munkarendben sokkal több időt kell fordítani az órák előkészítésére és a beadott munkák értékelésére is.

Ez a szempont a tanárjelöltek munkáját is befolyásolja. Az új helyzetben nehéz lenne őket arra ösztönözni, hogy egy-egy osztályt több hónapon keresztül tanítsanak ebben a formában, hiszen egyrészt senki sem tudja, meddig tart ez a munkarend, másrészt ami a gyakorlott tanároknak is teljesen új, annak önálló megoldását nem várhatják el a kezdőktől. Az egyetemek sem ezt kérték, hanem csak annyit, hogy a hallgatók kapcsolódjanak be az új rendszerbe. Így egy-egy csoport egyes óráit, esetleg néhány összefüggő óráját tervezik vagy tartják meg. Ebben az esetben viszont szembe kell nézniük az előbb említett nehézséggel: előfordulhat, hogy a tervezett órát nem tudják kivitelezni, mert a csoport – az időzítés bizonytalanságai miatt – a tanárával még nem fejezte be az

előző tananyagot.

Hallgatók elmondása szerint ilyen szempontból megkönnyítené munkájukat, ha nem csak egy-egy órára kapcsolódnának be az adott csoport munkájába, hanem például egy hétre tervezhetnének előre. Így ritkábban kerülnének olyan helyzetbe, hogy improvizálniuk kell, ami nekik még meglehetősen nehéz. Ha viszont csak a heti egy óra megoldható, akkor arra érdemes valamilyen állandó rendszert kitalálni, például akkorra mindig a tanárjelölt készít gyakorló feladatsort vagy esetleg társalgási témákat vitat meg a gyerekekkel.

A visszajelzés korlátozottsága szintén fejtörést okozhat. A személyes kapcsolat hiánya, amely minden tanár számára kényszerű megpróbáltatás, a hallgatót még nehezebb feladat elé állítja. Ő még nem annyira biztos magában, hogy a hagyományos órán látható, érzékelhető jelek nélkül el tudja dönteni, a digitális térben mennyire vált be, amit tervezett. Hasznos volt-e az óra? Élvezték-e? Sikeres volt vagy nem? A személyes együttlét hiányában ezzel kapcsolatban csak kérdezgetheti a diákokat, hiszen spontán érzelmi reakcióikra nem hagyatkozhat. Válaszaik viszont nem feltétlenül azt tükrözik, amit valóban gondolnak. A tanárjelölt kétségeit ilyenkor mentora oldhatja, ha maga is ad neki visszajelzést, őszintén és bátorítónan közli vele meglátásait kiemelve az erősségeket.

Nyilvánvaló tehát, hogy a jelen helyzetben mentor és tanárjelöltje között a kapcsolattartás és az egymásra való odafigyelés a legfontosabb. Ami máskor magától értetődően napi beszélgetések vagy óralátogatások során alakul ki, az most külön csatornákon folyó megbeszélésekben kristályosodik ki, így mindkettejüktől több energiát és odafigyelést kíván. Folyamatos egyeztetésekkel kell készülniük a következő órákra, és azok utólagos értékelése is csak újabb kapcsolatfelvétellel lehetséges. A mentor tehát elsősorban a különféle kommunikációs eszközökön keresztül biztosított jelenlétével, nyitottságával tud segíteni. Lehetőséget kell adnia, hogy fiatal kollégája bármikor fordulhasson hozzá, akár ötleteivel, akár kérdéseivel, gondjaival, és igyekeznie kell minél több őszinte, megerősítő visszajelzéssel támogatni őt.

A mentornak azt is célszerű figyelembe vennie, hogy a hallgatóknak április vége és május második fele között kell leadniuk szakdolgozatukat és egyetemi portfóliójukat is, ami most rengeteg idejüket lefoglalja. Éppen ezért nem illik több munkát várni tőlük a digitális tanításban, mint amennyire ők maguk vállalkoznak. Ami a gyakorlott pedagógusnak is több készülést jelent, mint egy hagyományos óra esetében, az a kezdőnek még több idejét foglalja le. Éppen ezért a mentornak az is felelőssége, hogy tanárjelöltjét most ne terhelje, hanem az egyetemi

feladatok elvégzésére irányítsa figyelmét. Azokat ugyanis akkor tudja hatékonyan elkészíteni, ha rájuk koncentrálnak. A portfólióját viszont kifejezetten segíti, ha a mostani helyzetben szerzett minél többféle tapasztalatáról tud benne beszámolni, ezért engedni kell, hogy a digitális tanítási ötleteit megvalósíthassa.

Kétségek és remények

A koronavírus megbontotta a megszokott kereteket, és életünk számtalan területére hozott bizonytalanságot. Más viszonyrendszerekben végezzük eddigi tevékenységeinket, figyelve az élet fontossági sorrendjére, ugyanakkor tudomásul véve, hogy a biztonságot adó szabályok és szokások elhomályosultak. A tanárjelöltek iskolai munkáját ez a helyzet többszörösen nehezíti. Kezdő tanárként eleve számtalan kétséggel kell megküzdenniük, most viszont még több bizonytalansági tényezővel kénytelenek számolni.

Iskolai munkájukon kívül azonban az egyetemi rend változása is fokozza szorongásukat, hiszen ott sem tudnak biztos információkat adni nekik. Egyelőre nem tudni, milyen adminisztrációs módosításokra kell készülniük (például az egyéni fejlesztési tervvel kapcsolatban), vagy számítaniuk kell-e a záróvizsga menetének változtatására. Bár igyekeznek őket tájékoztatni, sok minden mégis kétséges számukra. Abban mindenesetre biztosak lehetnek, hogy ebben a helyzetben minden szereplő jó szándékkal egyengeti göröngyös útjukat.

5. Mikszáth - távoktatásban: A Kísértet Lublón

Az írás keletkezésének éve: 2020.

HÁTTÉRGYÁR

Oktatás a járvány viszonyrendszerében

A világjárvány olyan hirtelen változásokat hozott az iskola világába, hogy mindenki – tanár, szülő és diák – egyaránt csak kapkodta a fejét. A tanári karok a legjobb szándékkal igyekeztek átállni az új rendre, és megszervezni a „tantermen kívüli digitális munkarendet”. A kifejezés maga is most jelent meg a köztudatban, hiszen a köznevelési rendszerben eddig nem létezett. Mégis mindenki megértette és átérezte, hogy az adott helyzetben ez a legbölcsebb megoldás. Az iskolák pedig villámgyorsan próbáltak új módszerekkel, digitális eljárásokkal, jobbnál jobb ötletekkel és változatos eszközökkel alkalmazkodni az új rendszerhez. Számtalan lehetőségről szerezhettek tudomást a közösségi hálókön és internetes portálokon megjelent cikkekből, és a pedagógusok többsége egyszerre több új alkalmazást volt kénytelen pillanatok alatt kiismerni és beépíteni munkájába. Fel kellett mérniük, az általuk tanított korosztály milyen megoldásokat igényel, a tanulók szociális háttere mely eszközök bevetését teszi lehetővé, és ők maguk milyen alkalmazásokkal boldogulnak. Az első két hétben az is kiderült, hogy az otthoni munka, melynek során a diákok munkáját nem csoportban, hanem egyesével kell értékelni, rengeteg időt vesz igénybe. (Ennek nehézségeit is számtalan cikk részletezte.) A szélesebb változás gyakorlati válaszokat kívánt mindenkitől, és alig maradt lehetőség átgondolni,

mi is az új rend elsődleges célja. Az első napok viharos átállása után, amikor már kezd kialakulni valamiféle rendszer, mégis mindenképpen érdemes fontolóra venni, milyen szempontok vezérelnek minket.

Az új rend nyilvánvalóan a járványhoz kötődik, tehát szükségszerűen átmeneti megoldás. Senki nem tudja előre, mennyi ideig kell fenntartani, de a megpróbáltatások után előbb-utóbb visszaáll az iskolai oktatás. Addig azonban az adott helyzethez kell igazodni, és bölcsen mérlegelni, mi fontos, és mit érdemes elengedni. A járvány ugyanis mindannyiunk életét átalakítja. Szülőét, gyerekét, pedagógusét egyaránt. A szülőnek meg kell birkóznia a saját munkájában bekövetkezett változásokkal, és emellett sokkal intenzívebben kell foglalkoznia a családdal, az otthon lévő gyerekekkel, az emiatt megszorodott háztartási teendőkkel, a bonyolultabbá váló bevásárlással, az idős szülők ellátásával, a velük való kapcsolattartással és számtalan egyéb felmerülő problémával. Ráadásul ezek között lavírozva kell foglalkoznia a gyerek iskolai feladatainak segítségével, ellenőrzésével. A gyerek életében óriási változást jelent a megszokott iskolai rend felborulása, a napirend fellazulása, a közösség hiánya, valamint az iskolai feladatok lényegesen önállóbb elvégzésének kényszere. A pedagógus is kiszakad a tanári közösségből, és sokkal inkább magára utalva kell megküzdenie az új feladatokkal, eszközökkel és

módszerekkel, illetve az átalakult időbeosztással, amelyben az otthoni teendőknek is nagyobb szerep jut. S mindez az állandó szorongás és fenyegetettség világában. Alapvetően fontos tehát tudatosítanunk magunkban, hogy most a járványhelyzet által kijelölt korlátokhoz kell igazodnunk. Beszűkültek a lehetőségek, a megszokott keretek, és új kockázatok viszonyrendszerében kell léteznünk. Ez mindenkit egyformán érint, így csak egymással bátran együttműködve van reményünk arra, hogy minél kisebb veszteséggel vészeli át a bizonytalanság idejét.

A digitális tantermekbe átköltözött távtanításban mindenekelőtt ezt kell szem előtt tartanunk. Ahogy az életünk keretei is szűkösebbek, úgy a tananyagot és a feladatokat is korlátok közé kell szorítanunk. Noha a nagyobb szabadságban a gyerekeknek kifejezetten jó, ha le vannak foglalva, és a külvilág hírei helyett (vagy legalább mellett) kötött feladatokon kell gondolkodniuk, a szokásos tananyaggal mégsem fognak tudni megbirkózni a megváltozott helyzetben. A tantervekre épülő tanmenetek fegyelmen mindenképpen lazítani kell. A hétköznapi rendhez igazodó terveket módosítsuk a veszélyhelyzetben meghirdetett tantermen kívüli digitális munkarendhez. Aligha fogjuk tudni hónapokra előre megtervezni a folyamatot, hiszen eddig teljesen ismeretlen körülményekhez kell igazítanunk, de egy-két hétre előre

tudunk figyelni. Közben látjuk, a gyerekek hogyan boldogulnak a feladataikkal, és tudunk változtatni, ha kell. Igyekeznünk kell tehermentesíteni a szülőket, hogy egyéb tennivalóikat is tudják végezni, tehát olyan munkát érdemes adni a gyerekeknek, ami lefoglalja őket, és minél kevesebb segítségre van hozzá szükségük. Nyilvánvalóan más egy alsós gyerek önállósága, mint egy gimnazistáé, de korosztályuknak megfelelően mégis szem előtt kell tartanunk ezt a szempontot. Az sem lehet célunk, hogy a diákokat egész napra a monitor elé kényszerítsük. Jó, ha nem kizárólag online elérhető tananyagokat és feladatokat adunk, hanem használjuk a tankönyveket és egyéb lehetőségeket is. Ne csak időponthoz kötött kontaktórákat tartsunk, hanem adjunk módot – főleg a nagyobbaknak – az idő beosztására, így az esetleges családi tevékenységekben is jobban részt tudnak venni.

A keretek kialakításában alapvető, hogy saját képességeinket, érdeklődésünket, lehetőségeinket és türelmünket is számba vegyük. Mérlegelnünk kell, az új módszerek és eszközök közül mi való nekünk, mit tudunk biztonsággal elsajátítani, megfelelően előkészíteni és értékelni. Az internet végtelen lehetőséget kínál, de nem biztos, hogy mindegyikben örömmünket leljük. Tanár és diák kényszerűen botladozik az újdonságok erdejében, de igyekeznünk kell kialakítani a többé-kevésbé kiszámítható terünket, amelyben valamennyire otthonosan érezzük

magunkat. A digitális világot is fokozatosan ismerjük meg, így folyamatosan tanuljuk majd az új módszerek és eszközök alkalmazását is. Előbb-utóbb azokat is biztonsággal tudjuk majd használni, a saját biztonságérzetünk pedig a gyerekekre is hat.

Ezek a szempontok vezéreltek, amikor 11.-es osztályommal Mikszáthot március közepén egyik napról a másikra „átköltöztettük” a virtuális térbe. Az iskolai órák a digitális tanteremben folytatódtak. Nem törekedtem átállni teljesen más módszerekre, hanem az előzményekre építve akartam alkalmazkodni a megváltozott helyzethez. A Kísértet Lublón című kisregény feldolgozása órai körülmények között kezdődött, de távtanításban zárult le, ezért végül szűkítettem az eredeti terveket. Kevesebb feladatot végeztünk el, és másképp értékeltem a munkát.

Kísértet - regényben, filmen és a valóságban

Miért a Kísértet Lublón?

A Kísértet Lublón nem tartozik a tankönyvekben megjelenített Mikszáth művek közé, mégis harmadik éve tanítom. A gyakrabban kiemelt Beszterce ostromával, illetve az Új Zrínyiással ugyanis rendszeresen kudarcot vallottam: a gyerekek többsége egyszerűen nem olvasta el. Jó esetben interneten utánanézték, innen-onnan megismerték a cselekményét, a lustábbak azonban ezt a fáradságot sem vették. Más iskolákban – elit gimnáziumokban is – tanító kollégáim ugyanerről számoltak be. Ezért határoztam el, hogy rövidebb művel ismerkedünk meg az órán. A Kísértet Lublón gyerekkorom kedves olvasmánya volt, így esett rá a választásom. 1976-ban film is készült belőle, amelyet meglepő módon ma is szívesen végignéznek a gyerekek. Nem találják lassúnak, amihez a sok akció, a látványos terek és jelenetek, valamint a kiváló színészi játék egyaránt hozzájárul. A film DVD változatban és interneten is könnyen elérhető. A szövegolvasást apró csalással szoktam segíteni: a kisregény szövegét az interneten kis keresgéléssel elérhető változatból átmásolva Word formátumban küldöm át a gyerekeknek, kellően kis betűmérettel és kis sortávolsággal, így mindössze 16 A/4-es oldalra fér rá. Egész másképp állnak hozzá a feladathoz, ha úgy tudják, hogy csak 16 oldalt kell

elolvasni... A mű pedig kiváló lehetőséget teremt arra, hogy Mikszáth elbeszélő módszerét alaposan megismertessük. Míg a film csak a kisregény cselekményét dolgozza fel, a megírt szövegben nagyon hangsúlyosan van jelen az elbeszélő, így a két változat összehasonlításával ki lehet emelni a különbségeket. Ennek során nagyon világosan kirajzolódik, milyen sajátosságok jellemzik Mikszáth epikáját.

A regényfeldolgozás tervezett menete

A kisregénnyel a Tót atyafiak és A jó palócok, illetve a tankönyvekben nem szereplő, de mindig népszerű novella, A németke megismerése után foglalkozunk. A gyerekek ekkorra már képet kaptak a mikszáthi elbeszélésről, tudják, mi a szabad függő beszéd, az élőbeszédet idéző stílus és a szereplőkkel együttérző elbeszélői szemlélet. Sok rövid novella vizsgálata alapján begyakorolták a prózai művek elemzésének szempontjait is. Ezekre az alapokra építjük a kisregény és a filmadaptáció összevetését.

A feldolgozás első két óráján a 94 perces filmet nézzük meg. Közben folyamatosan noszogatom a gyerekeket, hogy olvassák a szöveget, és így a következő órára már elég sokan végeznek is vele, de legalábbis eljutnak benne valameddig. Az ismeretek felidézésére és rögzítésére ekkor két rejtvényt kapnak. Az első egyszerű betűrejtvény, amelyben a művel kapcsolatos neveket és fogalmakat kell

kikeresni. Szándékosan szerepelnek benne olyan kifejezések is, amelyek csak a kisregényben jelennek meg, és az ellenőrzésnél ezeket külön megbeszéljük. A második feladványban 15 meghatározásra kell vízszintesen megadni a megoldást, és egy függőleges oszlopban ezekből kirajzolódik a főhős, Kaszperek Mihály neve. (A rejtvényeket mellékelem.) A rejtvényfejtés azokat is olvasásra sarkallja, akik még nem jutottak a mű végére. Eddigi ismereteiket azonban már fel ők is tudják használni. A maradék időben – ezt a csoport tempója határozza meg – részben olvasási élményeikről számolhatnak be, részben pedig a regény műfajról készítünk közösen fogalomtérképet a táblán, ismereteik mozgósítása érdekében.

A feldolgozás következő óráján feladatlap segítségével hasonlítjuk össze a regényt és a filmet, kiemelve a kizárólag a szövegre jellemző elbeszélői sajátosságokat. A feladatlap kérdései és várható válaszai a következők:

Miben különbözik a regény- és a filmkezdet?

- a film a regénybeli történet közepén kezdődik: a rendőrség hamis aranyakat gyűjt be a gyerekektől, akik azt a királytól kapták
- ezután Katharina kocsin robog Lublóra a sztarosztához, hogy tegyen igazságot, és ott kezdődik a tárgyalás, amelyen megismerjük az előzményeket

Emelj ki 7-8 további olyan részletet a filmből, amely nem vagy nem úgy szerepel a regényben!

- Varsó helyett Tarnóvról van szó
- az előzményeket nem az elbeszélő mondja el
- meglövése után Kaszpereket láthatjuk az asszonnyal, és úgy derül ki szavaiból, hogy közösen tervezték el a csalást
- Strang szinte végig jelen van: pl. meglátogatja és kifaggatja Kaszperekét, körül is néz a házban, ahol ekkor ott rejtőzik Kaszperek
- Strang kimegy a szőlőbe is, hogy Fajor Istvánt kikérdezze, és tőle tudja meg a részleteket a két család kapcsolatáról és az asszonyokról
- a holttestet megvizsgálják a kihantolás után, és mérgezést állapítanak meg
- mire Lubomirszky a királyhoz megy, ő már tud a hamis aranyakról, és nem tőle nyeri kártyán
- a kísértetet követik Strang emberei, és Csernyiczkyt megtalálják fölakasztva
- a Csernyiczky-háznál is üldözik a kísértetet, lövöldöznek
- ott találják rá a hamis pénzt verő műhelyre
- Kaszperek házat nem rombolják le az asszony eltűnése után, hanem ő megy oda, ott Ancsurkától tudja meg, mi történt, és hogy az asszony azt üzenve, keresse az aranyai nyomát
- Kaszperek maga gyújtja fel a házat, és onnan terjed tovább a tűz
- látható, amint Kaszperek – mint a király embere – maga váltja be a hamis aranyakat, hogy megtalálhassa a feleségét
- Strang is itt találja meg, le is akarja tartóztatni, de egy akciódús verekedési jelenetben elmenekül
- Strang papi ruhában hallgatja ki Ancsurkát

- a kocsis, aki a Kaszpereknét a kolostorba vitte, itt nem néma, hanem egy őrmester, aki csak tettette a némaságot
- a királynak – a film szerint – a kolostor főnökasszonyával is volt korábban kalandja
- Csernyiczky még a kolostorban is „kísért” a történet végén
- a film végén nincs kivégzés, csak annyit tudni, hogy meglövik és elkapják

A kísértettörténetet milyen baljós jelek kísérik a filmben?

- vihar a temetéskor
- vihar és a máglyát eloltó nagy eső

Miben hasonlít a városiak ábrázolása a regényben és a filmben?

- mindkettőben pletykások, babonások és hiszékenyek
- minden furcsaságot a kísértet számlájára írnak
- mindenki tudni vél valamit
- a városi tanács tagjai mindkettőben szigorúnak mutatják magukat, de közben adomáznak, tréfálkoznak, pajzánkodnak, és az asszonyokat nem veszik komolyan

Van-e különbség a regény és a film hangulata között? Ha igen, mi?

A filmben nem az elbeszélő mesél, hanem a szereplők szavaiból derülnek ki az előzmények és a vélekedések, így hiányzik az a derűs, mesélő kedély, ami a regényt jellemzi. A filmben a nyomozáson van a nagyobb hangsúly.

Van-e különbség Kaszperek regény- és filmbeli ábrázolásában? Ha igen, mi?

A filmben Kaszperek gonoszabb, kegyetlenebb. Pl. fölakasztja a feleségét, Kaszpereknével kitervelte előre a

csalást, megmérgezi az igazi Kaszpereket stb. Több akciójelenetben szerepel, lövöldöz.

Ki a film és a regény főszereplője?

A regény főszereplője leginkább maga az elbeszélő, aki – mint egy kocsmai mesélés során – vidáman, humorral fűszerezve mutatja be ezt a hiszékeny világot és a nem mindig erényes vezetőket.

A filmben sincs igazi főszereplő, de mivel a nyomozás kerül előtérbe, leginkább Strang emelkedik ki a többiek közül, eszével és felvilágosult, tényekre alapozó gondolkodásával.

A regényben az elbeszélő hiteles forrásokra hivatkozik. Melyek ezek, és miért fontos ez? Vajon miért nincs ezekről szó a filmben?

„Bél Mátyás 1723-ban megjelent Prodrómusában van a Kaszperek-legenda egy variációja megírva.”

Vilsinszky Ferenc városi nótárius feljegyzése a Kaszperek-történetről a csatolt jegyzőkönyvekkel és kihallgatásokkal.

„még sok más forrás is megerősíti”

Így a hitelességet, a történet igaz voltát támasztja alá az elbeszélő. Mivel a filmben ő nem szerepel, erre nincs is szükség. Helyettesíti a nyomozás bizonyossága.

A mű értelmezésének utolsó óráját a szöveg elemzésére és Mikszáth elbeszélői módszerének vizsgálatára fordítjuk. Először összegezzük regény és a filmadaptáció összehasonlításával kapcsolatos előző órai eredményeket, és kis T-táblázatban rögzítjük.

Ezután gondolattérképen ábrázoljuk a csak a regényt jellemző vonásokat. A főbb elemek:

- a cselekmény mellett megjelenik egy másik szál: az elbeszélőé
- a főszereplő maga az elbeszélő
- a kisregényt humor és derű jellemzi
- ennek fő forrása az elbeszélő – kocsmai mesélést idéző – derűs kedélye
- az elbeszélő hiteles forrásokra hivatkozik, hiszen ezek bizonyítják az igazát, szavának hitelességét

Ezt követően röviden összeszedjük a kisregény műfaj jellemzőit:

- rövid terjedelmű epikai mű
- a cselekménye térben és időben meghatározott
- a szereplők jellemzése korlátozottabb
- fontos az elbeszélő szerepe
- jellemző a nyelvi kifejezésmódja

Majd csoportmunkában a művet e szempontok szerint vizsgálják a gyerekek. A kérdésekhez minden csoport megkapja a Word formátumú szöveget, és a válaszok

könnyebb megtalálásához egy kis segítséget, melyik oldalakon keressék a megfelelő részeket. A feladatok lényege a következő:

- a regény terének és idejének meghatározása
- a cselekmény és a szerkezet összefoglalása
- a főbb alakok és a városiak jellemzése
- a nyelvi megformálás jellemzői

A közzététel után a műértelmezés lezárásaként házi feladatnak kapják GreCsó Krisztián Mikszáth 21 című „egyperces” gyűjteményéből A magyar rémregény című írását. A Kísértet Lublónról szóló személyes hangú szöveget el kell olvasniuk, majd ennek segítségével választhatnak: vagy 120-150 szavas könyvajánlót készítenek, vagy ugyanilyen terjedelemben érvelnek arról, szerintük van-e létjogosultsága kísértet- vagy vámpírregények vizsgálatának az irodalomórákon.

Változás a járvány kísértetének árnyékában

Idén a film megtekintése és a rejtvényfejtő óra után következett be a kényszerű digitális átállás. A jó humorú kísértetregény feldolgozását kísérteties körülmények változtatták meg. Villámgyorsan kellett döntenie, mi az, amit a gyerekek önállóan is végig tudnak csinálni, mennyi időt vegyen igénybe a kiadott feladat, és hogyan érdemes értékelni a munkájukat. Teljesen új, internetes alkalmazásokra épülő tevékenység előkészítésére nem volt

idő, hiszen négy osztály irodalom- és nyelvtanóráit kellett „újraterveznem” egy hétvége alatt úgy, hogy közben az újonnan használt Google Tanterem sajátosságait is kiismerem. Így maradt az a lehetőség, hogy a megtervezett és előkészített anyagot alkalmazom a helyzethez. Szempont volt, hogy a kezdeti közös tanári értekezleten megbeszéltek szerint kontaktórát – a korábban vázolt egyszerűségekre való törekvés miatt – egyelőre nem tartunk, és lehetőség szerint egy hétre szóló anyagot adunk ki egyszerre. Azt is figyelembe kellett venni, hogy a gyerekeknek is teljesen új elvárásoknak kell megfelelniük. Mérlegelnem kellett tehát, mit hagyjak ki, és mit kelljen mindenképpen átgondolniuk a gyerekeknek. A teljes regényelemzést biztosan nem tudjuk elvégezni.

A döntést alapvetően az befolyásolta, hogy szerettem volna, ha minél többet foglalkoznak a szöveggel, tehát olvasnak. A regény műfajjal még sok lehetőségünk lesz foglalkozni, ugyanígy az elemzési szempontokat is lesz alkalom begyakorolni. A Kísértet Lublón alaposabb elemzését is elvégezhetjük: ha például érettségi tételként vizsgáljuk. Magának a szövegnek mélyebb megismerése azonban most lehetséges, és a filmre is most emlékeznek még. Így végül a film és a regény összehasonlítására épülő feladatlapot adtam fel otthoni munkának. Mellékeltem a kisregény szövegét és a film linkjét, tehát lehetőségük volt alaposan átgondolni a válaszokat, és közben kiismerni az

új felület lehetőségeit.

Utólag beigazolódtott, hogy ennek a választásnak két előnye is volt. Az egyik, hogy tényleg gondosan végezték el a munkát. Természetesen voltak hasonlóságok, hiszen nyilván kértek egymástól segítséget, de legalább akkor is összedolgoztak. Egyértelmű másolásra nem találtam példát. A döntés másik eredményét én éreztem, amikor négy osztály irodalom és nyelvtan munkáját néztem át egyesével a felületen. Ezt a feladatlapot viszonylag rövid idő alatt lehetett kijavítani és értékelni. Miután végeztem a javítással, föltettem a felületre a megoldásokat, így ők is ellenőrizhették, mit írtak és mi hiányzott.

Mérleg

A megváltozott, távoktatásos rendben Mikszáth elbeszélő módszeréről nyilván nem szerezték annyi ismeretet a diákok, amennyit az eredeti terv szerint lehetett volna, viszont az alaposabb tanulmányozás után talán emlékezni fognak egy olyan Mikszáth-regényre, amelyhez olvasói élményük fűződik. Ez pedig a legfontosabb. Éppen ezért a közeljövőben nyelvtanból biztos adok olyan szövegalkotási feladatot, amely GreCsó Krisztián már említett Mikszáth-cikkéhez kötődik, hiszen az is saját olvasói élményről számol be.

A bezártság idején pedig talán reménykedhetünk, hogy a gyerekeket jobban rá lehet venni az olvasásra. A regényfeldolgozás kényszerűen módosított programjának éppen az a fő tapasztalata, hogy most érdemes elsősorban olvasásra épülő feladatokat adni. Míg a művek csoportos feldolgozását teljesen megöli, ha sokan nem tanulmányozták át az adott szöveget, ezért muszáj másképp is tervezni ezeket az órákat, a távoktatás egyéni tevékenységet kívánó formáiban a gyerek is jobban rákényszerül, hogy olvasson. Talán abban is bízhatunk, hogy a digitális tantermek annyi időre kötik őket monitorhoz vagy a telefon képernyőjéhez, hogy akár felüdülés is lehet másféle időtöltés. Közelebb juthatunk ahhoz, hogy a gyerekek ne csak az elemzések nyűgét

érezzék, hanem egy-egy szöveg olvasásának örömét is.

A kísérteties valóságban például jóleshet Mikszáth humora. Mikszáth mindig hálás téma volt az irodalomtanításban, de regényei olvasására mégsem lehetett rávenni a diákok többségét. A Kísértet Lublón rövidsége és iróniája miatt alkalmas lehet arra, hogy kedvet teremtsen az olvasáshoz. Bár az új kerettanterv egyedül a Beszterce ostromát tartja elfogadhatónak, előbb-utóbb talán a most felmerült szempontok is beépülhetnek a tervezésbe.

Melléklet (a keresztrejtvénybe beírtam a megoldásokat)

Keresd meg a betűrejtvényben a Kísértet Lublón című kisregénnyel kapcsolatos neveket és kifejezéseket! Harminckettőt találhatsz vízszintesen, függőlegesen, illetve balról jobbra lefelé átlósan.

Fejtsd meg a rejtvényt!

- Így hívták Csernyiczky litván feleségét.
- Ez történt Kaszperek Mihállyal a bíróságon.
- A letartóztatás helyszíne.
- Lubló ezen a - hajdan Zsigmond király által elzálogosított - területen található.
- Így hívták Purityi Panna szép unokáját.
- Ez lett Csernyiczky Mihály sorsa.
- Így jutott a király a hamis pénzhez.
- Így köszöntötte Csernyiczky né Kaszpereket, amikor az hozzájuk ment Varsóba.

- Legalább ennyi év telt el az elbeszélő és a történet kora között.
- Ez volt Kaszperekné tarisznyájában.
- Ezekből lehet megismerni Kaszperek hiteles történetét.
- Kaszperek koporsóját ..., hogy megnézhessék, benne van-e a holttest.
- Alighanem ő „tette rá a kezét” végül Kaszpereknére.
- Kaszperek és Csernyiczky ilyen rokonai voltak egymásnak.
- Ilyen „szón” volt Lubló, miután Zsigmond király elzálogosította.

6. Távolságtartás másként - Erőforrások a digitális távolság megpróbáltatásainak idejére

Az írás keletkezésének éve: 2021.

(Erőforrások a digitális távolság megpróbáltatásainak idejére)

A középiskolások hónapokra nyúló otthoni tanulása és az általános iskolák tavaszi zárása a tanárokat és a diákokat egyaránt megviseli. Az előbbiek mind erősebb fásultsággal és türelmetlenséggel várják, hogy visszatérjen a megszokott rend, a kialakult, bevált formák nyugalma és a munka eddig ismert hatékonysága, az utóbbiak pedig nem akarnak egyedül lenni, igénylik a társaságot és a személyes törődést. A hétköznapiakban – az egyre riasztóbb új járványhírek ellenére – el-elhomályosul a távollét értelme, és a szülők és az iskolák is keresik a kapcsolattartás élő formáinak lehetőségeit.

Ebben a helyzetben hasznos lehet a „távolságtartást” nem csupán a koronavírussal összefüggésben értelmezni. A távolság távlatot is jelent. Madártávlatot, tehát a részletektől való eltávolodást és az egészet felülről áttekintő szemléletet, valamint a végtelenség távlatát,

amelyben a hétköznapi hírek helyett az emberi élet teljessége kap értelmet.

Nekünk, tanároknak a fásultság és kedvetlenség leküzdésében sokat segíthet, ha a ránk zúduló hírözön és a csüggesztő politikai csörték olvasása helyett néhány olyan, nemrégiben megjelent könyvből merítünk erőt, amelyek e távlatos szemlélettel gazdagítanak, és közelebb visznek a munkánkat ösztönző belső nyugalomhoz és lelki békéhez.

Saint-Exupéry: Az ember földje

A távlatos gondolkodás egyik legmegrendítőbb alkotója Antoine de Saint-Exupéry, A kis herceg írója. E több, mint háromszáz nyelvre lefordított műve mellett lenyűgözően szép kisregényei is születtek, amelyek többsége régóta olvasható magyarul. A Helikon Kiadó nemrég megjelent kötete a korábban már többször kiadott Éjszakai repülés és Az ember földje, illetve a magyar fordításban már eddig szintén elérhető Levél egy túszhoz mellett a szerző olyan korai regényét is közli, amellyel eddig nem találkozhatott a magyar olvasóközönség (Manon, a táncosnő). A különböző hangvételi írásokból egyformán sugárzik a másik ember iránti tisztelet és a testvériség érzése.

Az Éjszakai repülés a repülőgépek hőskorába vezérel. Főhőse, Fabien, a pilóta a dél-amerikai postajáratok megszervezésének idején fedezi fel gépével az égbolt szépségeit, a csillagok végtelen világát, s ugyanakkor a repülés kiszámíthatatlan és váratlan félelmeit is. Tapasztalatai az emberi élet értékének és értelmének átgondolására sarkallják, amit a kisregény szűkszavú, költőien sűrített prózai nyelven tár az olvasó elé. Rónay György magyar fordítása kiemeli ezt a szépséget, és így a mű a járvány újra fellobbanó hullámai miatt szorongó mai ember előtt is a tágabb horizontot nyit.

A regényt az író saját élményei és emlékei ihlették. Saint-Exupéry maga is pilóta volt, és a második világháborúban repülés közben érte a halál is. A 20-as évek végén a francia légiposta-társaság dél-amerikai részlegénél dolgozott, amely akkor alakította ki az ottani országokat Európával összekötő járatok rendszerét, valamint a verseny miatt az éjszakai repülést is bevezette. A gépek bizonytalanságai, a kiszámíthatatlan viharok és a sötétség azonban kivételes lélekjelenlétet kívántak mindazoktól, akik részt vettek ebben az emberi haladást szolgáló vállalkozásban. Saint-Exupéry tehát pontosan ismerte a pilóták életét meghatározó kettősséget: az égbolt határtalanságának izgalmát, szépségét felfedező bátorságot és ugyanakkor a bármikor végzetessé váló út során megélt félelmeket.

Ez a kettősség jellemzi Fabient is. A csillagok közelségében érti meg, milyen az emberi élet. A földi tértől távolodva megváltozik a nézőpontja, és az ég sötétjében felfénylik előtte a jelentéktelen dolgok értéke. Ebben a távolságban közel kerül az emberekhez, és megvilágosodnak előtte az emberi létben való összetartozás láthatatlan szálai. „És most, mint egy virrasztó az éjszaka szívében, fölfedezi, hogy az éj megmutatja az embert: a jeleket, fényeket, nyugtalanságot. Az az egyszerű csillag a homályban: egy ház magánya. Ha kialszik: egy ház magába zárja

szerelmét. Vagy unalmát. A lámpa mellett az asztalukra könyöklő parasztok nem tudják, milyen messzire ér vágyuk a följük bomló éjszakában. De az ezer kilométerről érkező Fabien észleli azt, s érzi, amint a talaj hullámai fölemelik, leengedik lihegő gépét. Mögötte tíz vihar, mint tíz háborús ország, s köztük a holdfény derengő foltjai; egymás után halad el e fények fölött, s úgy érzi, győzelmeket arat. Azok az emberek azt hiszik, lámpájuk szerény asztaluknak világít, de nyolcvan kilométerre tőlük valaki már észreveszi ezt a fényt; mintha a lámpát egy lakatlan szigeten lengetnék, reménytelenül, a tenger felé.”

Fabiennnek meg kell küzdenie azonban a veszéllyel és a félelmeivel is, és szembe kell néznie saját létének végeességével is. Az éjszaka viharos sötétjében elveszti tájékozódási pontjait és olykor reménységét is.

„Arra gondolt: be van kerítve. Jól vagy rosszul, minden eldőlt ebben a sötétségben.

Igen, már megesett vele néhányszor, hogy mikor fölkel a nap, úgy érezte, lábadozni kezd.

De mire jó mereven nézni keletre, ahol a nap él? Olyan mély éjszaka van közöttük, hogy nem lehet átkelni rajta.”

Az utolsó pillanatban, a biztos vég tudatában mégis a szépséget érzékeli maga körül. Megszabadul a „sötétség ezer és ezer fojtogató karjától”, a hófödte hegylánc fényeit

látva „bilincsei leoldódtak”, és ráérez a teremtet világ határtalan gazdagságára, amelyben az emberi élet is elnyeri igazi értékét.

„»Ez túl szép« – gondolta Fabien. Csillagok között bolyongott, melyek oly sűrűn halmozódtak egymásra, mint gyöngyök egy ékszeren; egy olyan világban, ahol rajtuk, Fabienén és társán kívül semmi, de semmi nem élt. Mint a mesebeli városok tolvajai, akiket befalaztak a kincseskamrába, és soha többé nem tudnak kijönni onnan. Fagyott drágakövek között bolyongnak, végtelenül gazdagon, de halálra ítélve.”

A kötet címadó regénye, Az ember földje szintén a repülés távlatából tekint az emberi életre. Ebben is szerepet játszanak Saint-Exupéry saját élményei: rájuk alapozva fogalmazza meg hasonlóan szép eszmefuttatásait az ember feladatáról. A küldetését beteljesítő ember életében különösen fontos szerep jut a kapcsolatoknak és az egymásért vállalt áldozatoknak. Barátság, bajtársi összetartás, az emberi fejlődésért végzett hősie kitartás viszonyrendszerében fénylik fel az emberi élet igazi értéke. „Összetartozunk, ugyanazon a planétán élünk, ugyanazon hajó utasai vagyunk.”

Álmodjunk együtt

Az összetartozás, a testvériség a kulcsszava Ferenc pápa Álmodjunk együtt című könyvének is, amely a koronavírus-járvány idején fölvetődött tapasztalatait, gondolatait jeleníti meg. Austen Ivereigh, a pápa korábbi életrajzírója vele folytatott beszélgetései nyomán jött létre ez a nagyon személyes és éppen ezért rendkívül hiteles mű, amely hívó és nem hívó, katolikus és nem katolikus számára egyaránt mély, gondolatébresztő olvasmány. A távolléti oktatásba belefáradó pedagógusoknak különösen motiváló lehet, hiszen éppen azt emeli ki, amit a bajlódásaink során el-elfelejtünk: a válság, a küzdelem, a személyes kapcsolatok nélkülözése lehetőséget is jelent, hisz általa nyílik meg a könyv alcímében vázolt Út egy jobb jövő felé. A hétköznapijainkban nem könnyű a jövő távolába tekintve értékelni tevékenységünket, de „próbára vagyunk téve – ezáltal fejlődünk”, tehát ez adhat erőt a folytatáshoz, a gyerekek biztatásához és közben az útkereséshez. Ferenc pápa gondolatait végigolvasva lehetőségünk nyílik arra, hogy az emberi világ egészének távlatát átfogva közelítsünk rá saját céljainkra, lehetőségeinkre és reményeinkre, és felmérjük, mit tekintünk fontosnak életünkben és hivatásunkban.

A könyv előszava éppen ezt a szemléletet közvetíti. Ferenc pápa a járvány kezdetétől érzékelte, itt az alkalom,

hogy az emberiség átgondolja, merre tovább, mit rontott el, és azt hogyan teheti jóvá. „El kell mennünk a létezés határaiig, ha olyannak akarjuk látni a világot, amilyen.” A perifériáról tisztábban látszik az élet, hiszen az üldözöttek és a szenvedő emberek megérintik a szívünket, és a közösség- és áldozatvállalás lelkületét ébresztheti mindnyájunkban. A másoknak nyújtott segítség rávilágít, mi fontos az emberi életben, ahogy mindazok, akik a járvány idején holtfáradtan végzik munkájukat, arról tanúskodnak, hogy „jobb rövidebb életet élni mások szolgálatában, mint hosszabbat úgy, hogy ellenállunk ennek az elhívásnak.” A pápa e szavaiból saját hivatásunk gyakorlásához is erőt meríthetünk.

A könyv három nagyobb egységre oszlik. Az Ideje a látásnak fejezet helyzetfelmérés, a valósággal való őszinte szembenézés. Itt fogalmazza meg Ferenc pápa, fejlődésünket milyen tévedések gátolják (amelyek olykor tanárként is megkísérthetnek bennünket). Ilyen a narcizmus, ha csak saját magunk körül forgunk, csak a saját szempontjainkat érvényesítjük; ilyen az önsajnálát, amikor csak veszteségeinket soroljuk, s közben elveszítjük a mások iránti együttérzést; valamint a pesszimizmus, amely meggátol abban, hogy ajtót nyissunk a jövőbeli új dolgoknak. Ferenc pápa ezek hátráltató hatását a mai világ egészében is értelmezi. Rávilágít, hogy a narcizmus milyen kis- és nagyhatalmi visszaélésekhez vezet, a saját

érdekvilág érvényesítése hogyan tesz tönkre más népeket és ezzel párhuzamosan magát a Földet. Világunk iránti aggodalmát és felelősségérzetét már a *Laudato si'* (Áldott légy!) kezdetű társadalmi enciklikájában kifejtette, ez a könyve pedig azzal teljes összhangban, immár a válság tapasztalatával megerősítve világít rá a közös felelősség és közös cselekvés fontosságára. Szavai a nevelés céljainak átgondolására is készíthetnek minket, tanárokat.

A második rész címe *Ideje a választásnak*. Ez a fejezet a világunkban jelenlévő folyamatok, irányok mérlegelésére irányítja figyelmünk. „*Ideje visszanyernünk az értékeket, a szó valódi értelmében: visszatérni ahhoz, ami hitelt érdemlően megéri a fáradságot. Az élet, a természet, az egyén méltósága, a munka és a kapcsolatok jelentősége – ezek nem helyettesíthető vagy feláldozható értékek.*” Korunk nagyon konkrét problémáit Ferenc pápa ennek az értékrendnek fényében tekinti át. Kiemeli az idősek segítségének szükségességét, felhívja a figyelmet a nők világban betöltött szerepének elismerésére, és hangsúlyozza az „elszigetelt lelkiismeret” veszélyét, amely a testvéri szemléletről feledkezik meg, és a megosztottságot erősíti. Nyitottság, párbeszéd, egymásra figyelés – ezek azok a fogalmak, amelyek világunkat előre viszik. Itt Ferenc pápa nagyon őszintén festi le az egyházon belüli különféle feszültségeket is, amelyek mögött e szemlélet hiánya, a türelmetlenség mutatkozott

meg. „Annak, hogy egyszer csak a konfliktus csapdájába esünk – figyelmeztet –, az a veszélye, hogy elveszítjük a perspektívát. Horizontjaink összezsugorodnak, és lezárjuk azokat az utakat, amelyeket a Szentlélek tár elénk. Az együtt haladás azt jelenti, hogy továbbra is elviseljük a véleménykülönbségeket, és hagyjuk, hogy később egy magasabb szinten túlléphessünk rajtuk. Az idő felette áll a térnek, és az egész több, mint a részeinek összessége.”

Egymásra figyelve lehetőségünk nyílik a jó irány felfedezésére és a megfelelő tettekre. Az Ideje a cselekvésnek fejezet a válságból kivezető és az emberiség javát szolgáló konkrét lépésekre helyezi a hangsúlyt. Rámutat, hogy a mai piacközpontú megközelítés helyett a népek közötti szolidaritás alapelvét kell érvényesíteni. Ez „nem azt jelenti, hogy osztozunk az asztalon maradt morzsákon, hanem azt, hogy mindenkinek helyet készítünk az asztalnál. Az emberek méltósága lelki közösséget igényel: olyat, ahol a javakat meg lehet osztani és meg lehet sokszorozni, és amelynek életében a közös érdekeket szem előtt tartva vehet részt bárki.” A méltóság megteremtése elsődleges, ehhez Ferenc pápa szerint új utakat nyitó, széles látókörű politikusokra van szükség, akik szívükön viselik azok sorsát, akiket képviselnek, és van bátorságuk olyan szerkezeti reformokat megvalósítani, amelyek segítséget nyújtanak az elesetteknek. „A járvány utáni világban sem a technokrata menedzserszemlélet,

sem a populizmus nem lesz elegendő. Csak a népben gyökerező politika, a nép saját szerveződésére való nyitottsága lesz képes megváltoztatni a jövőnket.” Ferenc pápa a méltóság megőrzéséhez az egységes alapjövedelem megteremtését is fontosnak tartja. Szavai azonban nem naiv álmodozás kifejezői, hanem nagyon átgondolt jövőképe, amelyet ő tetteivel, például iraki látogatásával is hitelesített. „Ha népeink méltóságának helyreállítását tesszük meg a járvány utáni világ legfőbb célkitűzésévé, elérjük, hogy az emberi méltóság legyen cselekedeteink mozgatórugója. Megteremteni egy világot, ahol a méltóságot tettekkel értékeljük és tiszteljük, nem csupán álom, hanem út egy jobb jövő felé” – zárja gondolatmenetét.

Ferenc pápa könyve nagyon hétköznapi tapasztalatokat összegez, és útkeresése sem romantikus elképzelések felé irányul, hanem egészen konkrét megoldásokat vázol. Mindezt azonban az emberi világ egészét a létezés teljességének perspektívájából áttekintő, átfogó szemlélettel teszi, ami minden olvasót hozzásegít a távlatos látásmód eléréséhez és megértéséhez. Így talán hétköznapi nehézségeinket, a monitorok mögé szorult iskolai küzdelmeinket is más fénytörésben látjuk, és lehetőségünk nyílik saját hivatásunk, valamint tanítási és nevelési céljaink átgondolására, újraértelmezésére.

Kezd ősülni a nyár...

Hétköznapijaink apróságait és a világ sokféleségét egységben látó szemlélet jellemzi azt az antológiát is, amely nemrég került kezembe, és igényességével, gazdagságával egészen lebilincsel. A Kálvin Kiadó gondozásában jelent meg a Református Tananyagtár fejlesztői által összeállított szöveggyűjtemény, amelyet 3-4. évfolyamosok számára készítettek. A Kezd ősülni a nyár... egy négykötetesre tervezett – a négy évszakhoz kötődő – kiegészítő anyag első darabja, amelybe az ősztémaköréhez választottak klasszikus és kortárs verseket, prózai szövegeket. A tananyagfejlesztő csoport vezetője egy interjúban kifejtette, olyan könyvek összeállítására törekednek, amelyek az állami tankönyvek mellett segítséget jelenthetnek az iskolák református jellegének megerősítéséhez. Ez a kötet pedig elsősorban az irodalom megszerettetését célozza, és azt is szeretnék, ha otthoni, családi olvasókönyvként is használható lenne. A kiválóan válogatott szövegek mindkét törekvést beteljesítik: a gyerekeket, a szülőket, a nagyszülőket egyaránt megszólítják, és minden irodalomkedvelő olvasó kedvére válnak, akár reformátusok, akár nem. Az alsó tagozatos tanításban sem csupán magyarórán használhatók a művek, hanem sokszínűségük miatt más tanórákon is. A kedves és elgondolkodtató illusztrációk az olvasásért kevésbé lelkesedő diákok kedvét is meghozhatják a könyv

forgatásához.

A kötet a világ egészének távlatából világítja meg az emberi életet. Hétköznapi apróságok, természeti szépségek, állatok és emberek kapcsolata, őszi hónapok hagyományos megfigyelései, nemzeti ünnepek, a Kárpát-medencei népek közös történelme, népi események és a fölénk boruló égbolt titkai egyaránt helyet kaptak benne. A szövegek hangneme is életünk sokféleségét tükrözi: a gyerekkor humorától a világra rácsodálkozó ember derűjén és a népi egyszerűségen át a távlatok pátozáig sokféle megszólalásmód jelenik meg. Versek, mesék, regényrészletek, visszaemlékezések mellett legendák, bibliai történetek és rövid szentírási szövegrészek idézik föl életünk gazdag kereteit és forrásait. Kifejezetten élvezetes az azonos témáról más korban született művek egymás mellett szerepeltetése. A párbeszédbe kerülő szövegek elgondolkodtatnak és időbeli távlatba helyezik az emberi létet, melynek kiismerhetetlenségére mutat rá Fecske Csaba A világ című verse:

*„Milyen a világ,
hosszú vagy kerek?
Minden, ami benne van,
hogyan fér benne meg?
Hol ér véget, és
hol kezdődik el?
És én hol vagyok,*

*távol vagy közel?
Hogy képzeljem el,
ami végtelen?
Van-e, ahol már
nincsen semmi sem?“*

A vers kérdései visszavezetnek kiindulópontunkhoz. A járvány idején korlátok között vagyunk kénytelenek folytatni munkánk. Keressük azokat a lehetőségeket, amelyek között biztonságban érezzük magunkat, de a kiszámíthatatlan változások újra meg újra megakadályozzák e törekvésünket. Érdekes tehát távolabbra tekintenünk, és a hivatásunkat is ebben az összefüggésben értelmeznünk. Számtalan könyv segíthet, hogy választ találjunk a kérdésre: „És én hol vagyok / távol vagy közel?“ Ennek ismeretében pedig alighanem tanítványaink kedvét és elkötelezettségét is erősíthetjük.

7. A ChatGPT kihívásai a magyartanításban

Az írás keletkezésének éve: 2025.

A félév elteltével érdemes számot vetnünk azzal az új jelenséggel, amely alighanem fenekestül fordítja fel a magyartanítás eddig alkalmazott módszereit. A mesterséges intelligencia megjelenése szükségszerűen alakítja át az érettségire való felkészítést, mindenekelőtt a szövegalkotás tanítását. Ez nem csupán a tanárokat, hanem a tartalmi szabályozók készítőit is sürgős átgondolásra kell, hogy készítse.

„Már a spájzban...?”

Évtizedes magyartanítási és érettségiztetési gyakorlattal elég jól bevált módszereket szoktam alkalmazni a 9. évfolyamban. Az első hónapokban rendszerint rövid fogalmazásokat íratok, például kisebb jellemzést vagy érvelést, amelyet az órán is fel tudnak olvasni néhányan, majd megbeszélhetjük a szövegek erőnyeit és javítanivalóit. Idén úgy látszott, sok gyereknek nehezebb esik ilyen szöveg írása, ezért határidős beadandót kértem tőlük, amelyre nyugodtan felkészülhetnek otthon. A feladat az volt, hogy az Odüsszeia közösen olvasott részletei és az órákon megismert sajátosságai, valamint a közösen megtekintett Odüsszeusz című film alapján hasonlítsák össze Homérosz művét a filmadaptációval. A beadott munkákban nagyon hasonló gondolatokkal találkoztam, valamint nyilvánvaló volt, hogy sokan valamilyen forrást másoltak át, mert egyáltalán nem az ő szókincsüket tükrözte az írás. Csak egy példa:

„A könyvben az isteni beavatkozások és a görög mitológia világképe hangsúlyos. A könyv mélyebb filozófiai és erkölcsi dilemmákat vet fel, például a hazaszeretetet, hűséget, vagy az emberi bölcsesség fontosságát. A filmes változatok gyakran a kalandokra és látványos jelenetekre koncentrálnak, ezért a mélyebb üzenetek kevésbé érvényesültek. Az istenek szerepe is sok esetben

csökkentett, hogy a történet érthetőbb legyen a nézők számára.”

A „világkép”, a „dilemma”, a „mélyebb üzenet”, az „érvényesül” kifejezés, illetve a névszói állítmány használata a legkevésbé sem 9.-es diákok fogalmazására jellemző, ezért – ahogy máskor is – egy-egy szövegrészletet a keresőbe beírva igyekeztem megtalálni az internetes forrást, amit aztán csatolni szoktam a javított szöveghez (jelezve, hogy eredetiben könnyebb elolvasnom, mint az ő átiratukban). Most azonban nem találtam meg, honnan másoltak. A tankönyveket is átnéztem, de ilyen gondolatok azokban sem szerepeltek. Az idézett szövegben a „filmes változatok” kifejezés is meglepő volt, hiszen egyetlen adaptációt néztünk meg, és egyik gyerek sem jelezte az órán, hogy látott más feldolgozást. Visszatérő motívum volt a szövegekben a film és a történetmondás eszközeinek emlegetése is. Pl. „Mindkét alkotás középpontjában Odüsszeusz kalandjai és jellemfejlődése állnak. Az eposz hosszabb, elmélyültebb, és történetmondó stílusával elsősorban tanító jellegű, míg a film inkább vizuális és pörgős élményt nyújtva elsősorban érzelmeket és a filmes formátum miatt látványt igyekszik közvetíteni.” A konkrétumokat teljesen nélkülöző mondatok nyomán egyre határozottabban kezdtem gyanakodni a ChatGPT-re, amelyet már én is megismertem korábban. Arra még nem számítottam, hogy kilencedikes gyerekek ilyen nagy

számban használják, de kiderült, tévedtem. A beadott munkák több mint fele a mesterséges intelligenciával készült. Ezeket csak szöveges értékeléssel küldtem vissza, nem adtam jegyet, és a következő órán megmutattam, mi a hiba. Kivetítettem az okostáblára a fogalmazások egy-egy részletét, és elmondtam, miért hiányosak. Néhány ilyen szöveget ki is egészítettünk, így mindenki láthatta, hogyan lehet alátámasztani állításokat, milyen érvekkel tudjuk bizonyítani a gondolatokat. Lehetőséget adtam, hogy mindezek ismeretében írjanak másik fogalmazást, és azt értékeltem. Ezek végül valamivel jobban sikerültek, de ugyanúgy látszott, hogy a kiindulópontjuk ismét a ChatGPT volt. Nyilvánvalóvá vált, hogy ez a nemzedék már könnyed természetességgel használja a mesterséges intelligenciát. Az MI már nem is a „spájzban van”, hanem egyenesen a nappaliban. Erre pedig tanárként muszáj választ adnunk.

Hogy fognak így leérettségizni?

Klasszikus tanári kérdés ez, amit a négy év során sokszor ismétlünk csüggedten egy-egy osztály vagy diák érdektelenségét látva. De többé-kevésbé hatékony módszerekkel végezzük a felkészítést, és a vizsgára beérik a küzdelem. Évek alatt én is kialakítottam azt a rendet, amely ugyan rengeteg hétvégi javítással járt, de elég eredményesnek bizonyult: a végzős osztálynak két-három hetente adtam beadandó esszéfeladatot, amelyet saját tempójukban, önálló anyaggyűjtéssel készíthettek el. Órákon erre egyáltalán nem jutott idő, legfeljebb a néhány témazáróra, így ez a módszer maradt. A javítást igyekeztem minél alaposabban, gyakran változtatási javaslatokkal elvégezni, és azt merem hinni, hogy nem volt hiábavaló. Akadt olyan diák, akit 11.-ben úgy vettem át, hogy minden mondatot új sorba írt, rettenetesen csikorgó stílusban, de az érettségin már egész korrekt szöveget alkotott. Nagyon nehéz megtanítani a gyerekeknek a szövegtagolást, azt, hogy legyen a gondolatmenetüknek felvezetése, lezárása, logikai íve, bekezdései (a szónak megfelelően beljebb kezdve). Sokaknak maga a műértelmezés okoz gondot, hiába gyakoroljuk, milyen szempontokra figyeljenek. Az utóbbi évtizedben látványosan el is szoktak a hosszabb szövegek olvasásától, ami még inkább megnehezíti számukra az esszéírást. Mindig fel kell hívni a figyelmüket arra is, hogy a

hétköznapi beszédükben használt szleng helyett igényes stílusban írjanak, illetve kerüljék a rövidítéseket (pl. a „hogy” helyett ne írják le lazán a „h” betűt).

Természetesen mindig akadtak notórius munkakerülők, akik a CTRL C + CTRL V betűkombináció alkalmazásával igyekeztek megoldani a feladatot. Ráadásul rendszerint a kereső első találatát másolták át. Módszerük kétségtelenül időtakarékos, de kénytelen voltam jelezni, hogy ez plágium, amibe magas pozíciójú emberek is buktak már bele. Észre kellett venniük azt is, hogy pillanatok alatt kiderül a csalás, így legalább eljutottak odáig, hogy több forrást néztek meg, és azokból gyúrtak össze valamit. Legalább olvastak egy kicsit.

A ChatGPT használatát nem lehet ilyen könnyen tetten érni, és még a minimális olvasás is elmarad. A gyerekek igyekeznek a lehető leggyorsabban megoldani egy-egy feladatot, ezért egyszerűen megírják a programnak a tennivalót, az pedig néhány másodpercen belül kiadja a választ, amit ők rögvest be is adnak, mint saját munkát. A felnőtt megfogalmazás, a konkrétumokat gyakran kerülő szöveg, esetleg a másoknál is visszaköszönő gondolatok gyanút kelthetnek bennünk, de nem tudjuk olyan biztonsággal leleplezni a csalást, mint eddig. Megkérdezhetjük a programot, ő írta-e, ám ez sem jelent teljes védelmet számunkra, hiszen nem biztos a válasz,

legfeljebb a gyerek beismerését könnyíthetjük meg vele. Plágiumkereső programokat is használhatunk, de ez is plusz idő. Kénytelenek vagyunk tehát elmondani a diákoknak a gyanúkat, és választ kapni, igazunk van-e. Megfigyelésem szerint sokan kitérnek: használták a mesterséges intelligenciát, de csak egy-két részlethez, és nem az egész szöveget onnan másolták. Az ilyen helyzetek elkerülésére alighanem az a legjobb megoldás, ha előre menekülünk, és új feladattípusokkal, más módszerekkel próbálkozunk. Ám ez sem könnyű.

Mivel úgy láttam, a személyes gondolatok hiánya a legjellemzőbb, az Antigoné tanításakor próbáltam olyan szövegalkotási feladatot adni, amelyhez a szereplő helyzetébe kell belehelyezkedni. A következőt kértem: „Képzeld magad Antigoné helyzetébe, és a sziklába zárás előtt gondold végig, mit miért tettél, mik voltak a szándékaid, kiről mit gondolsz? Ha tudsz, használj fel idézeteket is!” Biztonság kedvéért beírtam a ChatGPT-be, amely – sajnos – könnyedén oldotta meg. Bár nem a tizenévesek stílusában, de jól. Íme, egy rövid részlet: „Polüneikész, a testvérem, nem volt kevésbé méltó tisztességes temetésre, mint Eteoklész, bármit is mondtak róla. Hogyan is hagyhattam volna, hogy dögmadarak szaggassák szét testét? Az istenek törvényei egyértelműek: 'A halottakat el kell temetni.' Kreón emberi rendelete nem írhatta felül az égi törvényeket. Ezt mindig hittem, és most

is hiszem.”

Próbálkoztam más megközelítéssel is, de be kellett látnom, az MI tényleg intelligens, és nem lesz egyszerű elkerülni a csalásokkal kapcsolatos vitákat. Végül úgy döntöttem, inkább a műről szóló szakmai cikkhez készítek szövegértési feladatsort. A beküldött válaszok azonban megint nem tizenéves szókinccset tükröztek. Egyikük például így foglalta össze az Antigoné üzenetét a cikk alapján: „A ma embere is tanulhat a műből, ha felismeri, hogy (Kreónként) ne saját érdekeit helyezze előtérbe, hanem igazságos, méltányos és irgalmas döntéseket hozzon a társadalomban élő személyek más érdekeit is figyelembe véve, illetve (Antigonéként) merjen elköteleződni az általa szentnek tartott dolgok iránt, és adott esetben szót emelni vagy cselekedni is annak érdekében.” Méltányos és irgalmas döntések? Társadalomban élő személyek? Elköteleződni? Szót emelni? Tizennégy-tizenöt éves gyerekek aligha fogalmazznak így. Ekkor derült ki számomra, hogy a ChatGPT-vel ilyen feladat is megoldható.

Ha viszont a szöveges feladatok többségét a gyerekek rábízhatják a mesterséges intelligenciára, akkor az otthonra adott munkák értelmüket veszítik, és csak vitákat gerjesztenek. Nyilván lesznek olyan diákok, akik becsületesen, önállóan dolgoznak. Olyanok is, akik

kiindulópontként elolvasnak néhány MI forrást, majd abból építkeznek. De biztos, hogy sokan fontosabbnak tartják majd az időnyereséget, és igyekeznek minél kevesebb munkával és több kész szöveggel megoldani a feladatukat.

Az érettségi feladatokra készítő és valóban értékelhető hosszabb-rövidebb esszét ezentúl csak iskolai körülmények között érdemes íratni. Erre viszont aligha van idő. Örülünk, ha a vég nélküli tananyagból értelmesen válogatva képesek vagyunk a vizsgához szükséges műveket és tudnivalókat megismertetni, és közben lehetőség szerint valamilyen irodalmi szemléletmódot is kialakítani a diákokban. Ha erre még kevesebb idő jut, képtelenség lesz az „irodalmi teszt” nehezen megfogható elvárásaira felkészíteni őket. A ChatGPT elképesztően gyors és hatalmas változást hozott a szövegek világában, és erre szükségszerűen reagálni kell a szövegekkel foglalkozó iskolai tantárgyak esetében is. Új irányokat kell kijelölni, és azokhoz vezető járható utakat és módszereket. Ha a „tartalmi szabályozók” nem változnak, egyre nagyobb lesz a szakadék az elvárások és a valóság között.

„Melyik az, mely célra jut”?

Csongor kérdése pontosan fejezi ki az útkeresés nehézségét. De az irodalomtanításban muszáj próbálkozni. A mesterséges intelligenciát folyamatosan fejlesztik, és a tiltás csak ideig-óráig működhet. Sokféle irányt, különféle utakat választhatunk, vállalva a bizonytalanság kockázatát. Elmozdulhatunk például a szóbeliség felé. Minél több előadást, prezentációt, érvelő beszédet kérhetünk. Adhatunk változatos, csoportokban megvalósítható projektfeladatokat, dramatizálással, játékkal, vagy éppen a ChatGPT használatát lehetővé tevő tevékenységekkel. De lehet sokkal hagyományosabban közelíteni, és csak az írásbeli feladatoknak nagyobb teret adni az órákon.

Bármerre lépünk is, erőteljesen kellene csökkenteni a kötelezően megtanítandó tananyag mennyiségét. Jóval több időt hagyni egy-egy téma feldolgozására, figyelembe véve a gyerekek érdeklődését és képességeit. Nem lenne szabad hagyni, hogy az időnyereség érdekében a ChatGPT-vel helyettesítsék az önálló gondolkodást, hanem lehetőséget kellene teremteni arra, hogy akár a programot használva kezdjenek gondolkodni szövegekről, művekről. A ChatGPT magyar irodalomból egyelőre nem túl erős, sok megtévesztő információt közöl (bár ez nyilván változni fog, ahogy fejlesztik). Két éve például azt kértem a végzősöktől, írjanak műértelmező esszét arról, hogyan szólal meg a lírai

én József Attila Az Isten itt állt a hátam mögött című versében. Kíváncsiságból a ChatGPT-vel is megíratam, és hajmeresztő eredmény született, olyan idézetekkel, amelyek egyáltalán nem szerepeltek a műben. Tanulságos megnézni:

„József Attila, a 20. századi magyar költészet egyik legkiemelkedőbb alakja, műveiben gyakran foglalkozott az emberi lét alapvető kérdéseivel. Az 'Az Isten itt állt a hátam mögött' című versében is ezt a témát járja körül.

A vers József Attila vallásos kérdéseit feszegeti, amelyekre nem talál megnyugtató választ. Az első sorokban a költő azt írja: 'Az Isten itt állt a hátam mögött / **De nem mertem hátrafordulni.**' Ez az idézet azt sugallja, hogy az Isten jelen van az életünkben, de nem vagyunk képesek szembenézni vele.

A költő kérdéseivel további bonyolultságot ad a versnek. Például megkérdezi: '**Mért vétkeztem, hogy éltem? / Ki árulta el, hogy boldogtalanság az élet?**' Ezek a kérdések arra utalnak, hogy József Attila nem találja a helyét a világban, és az életet keserűségként éli meg. Az őt körülvevő világban látja a szenvedést és a nyomort, és ezért nem érti, hogy miért érdemes élni.

A versben azonban van egyfajta megnyugvás is. A költő megérti, hogy az életnek értéke van, és hogy az élet

nehézségei ellenére is szépséggel van tele. A vers utolsó sorában József Attila azt írja: **‘Hát mégis csak jó, hogy éltem!’** Ez az idézet azt sugallja, hogy a költő talán megtalálta a helyét a világban, és megbékélt azzal, hogy az élet nem mindig könnyű, de azért mégis érdemes élni.

Összességében József Attila ‘Az Isten itt állt a hátam mögött’ című verse egy olyan mű, amely az emberi lét alapvető kérdéseit feszegeti. A költő kétségei és megértései által kifejezi az élet nehézségeit, miközben megmutatja, hogy az élet mégis értékes és szép. Ez a vers egy olyan remekmű, amely a magyar irodalom fontos részét képezi, és az idő múlásával továbbra is aktuális lesz.”

A vastagon szedett szövegrészletek nem szerepelnek a versben, így a hozzájuk fűzött értelmező szövegek is tévedések. A bevezetés és a befejezés pedig közhelyes, semmitmondó. Érdekes feladat lehet tehát megkerestetni a hibákat és javíttatni őket. Ezáltal a gyerekeknek szövegről kell gondolkodniuk, és az eredeti verset is közelebbről ismerhetik meg.

Az útkeresésben tehát nekünk, tanároknak is van szerepünk. Muszáj lépést tartanunk ezzel a változással, mert csak így tudunk segíteni és irányt mutatni a diákoknak.

A ChatGPT lehetőségei a tanításban

Ha megkérdezzük a gyerekeket, miért fordulnak a mesterséges intelligencia felé, a legtöbben azt válaszolják, hogy nagyon gyors és szinte bármilyen témában lehet rá számítani. Többen azt állították például, hogy a mateklecke megoldásához lényegében mindig alkalmazzák, és amit nem értenek, azt is jól elmagyarázza. Mások hangsúlyozták, hogy rendszerint már nem a Google-on keresnek, ha valamilyen kérdés merül fel, hanem a ChatGPT-n, ami össze is foglalja a válaszokat. Ezen felbátorodva sütési receptet kértem a programtól ételmentési céllal. Felsoroltam, milyen alapanyagokat szeretnék elhasználni, és több remek ötletet adott, amelyek közül egyet meg is fogadtam (és még sikerem is lett a sütivel).

Az iskolai munkához is sok segítséget adhat. Tavaly egy régi diákom kért tőlem ajánlólevelet orvosi egyetemi felvételijéhez. A ChatGPT-től kértem példát, és bár csak harmadszorra sikerült kellően pontosan meghatároznom az instrukciót (promptot), nagyon használható ötleteket kaptam.

A magyartanításban is új lehetőségeket kínál a ChatGPT. A bibliai teremtetéstörténetek ismételteséhez például 30 elemből álló feleletválasztós tesztet kértem a programtól. Pillanatok alatt előttem volt a teszt, amelynek

összeállítása nekem több órába telt volna. Néhány példa belőle:

Honnan vette Isten az anyagot Éva megteremtéséhez?

a) A földből b) Egy fa gyökeréből c) Ádám bordájából d) Az égből

Helyes válasz: c) Ádám bordájából

Mi volt az a fa, amelynek gyümölcsét megtiltotta Isten Ádámnak és Évának?

a) Az élet fája b) A tudás fája c) Az olajfa d) A szőlőtő

Helyes válasz: b) A tudás fája

Mit helyezett Isten az Éden kertjének bejáratához, hogy őrizze azt?

a) Egy lángpallossal forgó kerubot b) Egy oroszánt c) Egy kígyót d) Egy angyalt, kezében fénysugárral

Helyes válasz: a) Egy lángpallossal forgó kerubot

A Toldi estéjéhez hibás cselekményvázlatot kértem, ami meglepően elszórakoztatta a 11.-eseket. Voltak képtelen hibák is, de azt is élvezték, például a következőket:

Toldi Miklós boldogan él szülőfalujában, és elhatározza, hogy megnősül. (Hiba: Toldi Miklós a mű elején már idős és magányos, nem tervezi, hogy megházasodik.)

Toldi útközben találkozik egy csapat zsidóval, akiket karddal legyőz, és megmenti a helyi nemesek vagyonát. (Hiba: Ilyen esemény nem szerepel a műben; Toldi a fő konfliktusát nem zsidókkal, hanem a királyi udvarban vívja.)

A király megbánja bűneit, és Toldi Miklóst szentté avatja a halála után. (Hiba: Toldit nem avatják szentté; a király azonban tisztelettel emlékezik meg róla.)

Ezeket a feladatokat ugyanakkor nagyon alaposan végig kell nézni, mert a tévedés lehetősége itt is fennáll. Előre szoltam például a gyerekeknek, hogy ezeket a feladatokat a program írta, és a bibliai feleletválasztós tesztben fel is fedezett egyikük egy hibát. Így könnyen felhívhattam a figyelmüket, hogy az esszéket sem lehet egyszerűen átmásolni, mert ugyanígy lehet bennük tévedés.

A retorika tanításával kapcsolatban is felvetődött a mesterséges intelligencia. A témakört mindig azzal zárjuk le, hogy minden gyereknek el kell mondania szabadon egy ötperces beszédet általa választott témáról. Sokan a ChatGPT-vel írták meg a szöveget, ami viszont rá is mutatott a program lehetőségeire. Hiszen a gyerekek használják, de mivel szóban kell elmondaniuk a beszédet, nem elég lemásolniuk, hanem át kell gondolniuk, és saját személyiségükhöz, ismereteikhez kell igazítaniuk. Ez is azt jelzi, hogy a szóbeliség irányába lenne érdemes mozdulni a tanításban.

Nyelvszakos kollégáim is egyre gyakrabban alkalmazzák a mesterséges intelligenciát az órai készüléshez. Egyikük például a szóbeli érettségi témákhoz állított össze kérdéssort a program segítségével, amihez hasonló módszert az irodalom vagy a nyelvtan felkészítés során is alkalmazhatunk. Itt is résen kell lennünk azonban, mert a ChatGPT nem feltétlenül érti, mit szeretnénk. Kértem

például, hogy írjon 2 mondatos szöveget, amelyben több példát találni az írásban jelölt és az írásban jelöletlen teljes hasonulásra. Az általa kínált szövegekben a példák száma azonban meglehetősen szerény volt („A pap bácsi hosszan mormolta az imát, miközben a kisfiú csendben figyelte. A naggyá vált fa árnyéka betakarta az egész udvart, és a kapuban álló ember türelmetlenül dobolt az ujjával.”, „A tiszta szoba sarkában egy kis pad állt, amelyre gondosan felhalmozták a puha takarókat. A nagymama halkán mondta a mesét, miközben a gyerekek lassan elszenderültek.”) Bizonyára nem fogalmaztam meg elég pontosan, mit kérek.

A ChatGPT-vel egyelőre csak kísérletezem. Két éve regisztráltam az oldalra, de csak lassan jöttem rá, hogy muszáj megismernem, mert a gyerekeknek már természetes a használata. Ez egyrészt aggasztó, hiszen a lusta diákokat a még kevesebb gondolkodás és munka felé fordítja, másrészt viszont új lehetőségeket is kínál. Ha „ő” magát megkérdezzük, mire használhatjuk a tanításban, készségesen említ sokféle területet. De azokat is csak akkor tudjuk kiaknázni, ha közelebbről megismerjük a program működését. Ez pedig nem csupán a gyerekek miatt fontos, hanem magunk miatt is. Velük is lépést kell tartanunk, de magunkat is képeznünk kell. Lépéskényszerben vagyunk, bár látjuk a veszélyeket is. És meggyőződésem, hogy az oktatás irányítóinak is lépniük

kell.

HÁTTÉRGYÁR

8. A reklámok lehetőségei a magyar nyelv tanításában

Az írás keletkezésének éve: 2025.

HÁTTÉRGYÁR

Miért pont a reklám?

Egy szoftverfejlesztő cég 2018-ban pályaválasztást segítő színes kiadványt tett közzé, amelyben a profiljába vágó modern foglalkozásokat Varró Dániel szórakoztató verseivel népszerűsítette. A szöveg remekül példázza, mennyire szoros a kapcsolat a reklámok és a nyelv között. Nyilvánvalóvá teszi, milyen kár, ha a tanításban nem aknázzuk ki az ebben rejlő lehetőségeket.

A gyerekeket körülveszik a reklámok, tele van a fejük szlogenekkel, könnyedén idéznek fel szójátékokat, poénokat, unásig ismételt fordulatokat, tehát jól ismerik ezt a szövegvilágot. Ehhez képest a reklám mégis alig-alig jelenik meg a tananyagban, pedig sok magyar nyelvi anyagrészben használhatnánk fel. Szófajok, mondatrészek unalmas gyakorló feladatait dobhatjuk fel vele, a stilisztika és a retorika tanításában alkalmazhatjuk, és alighanem számtalan más témában is helye lenne.

A reklám a 2020-as magyar nyelv és irodalom kerettantervben két ponton szerepel. Először a 7-8. évfolyam Kommunikáció, a digitális írásbeliség fejlesztése témakörében. Itt a törzsanyag a „Reklám, hirdetés, apróhirdetés” összefüggésben idézi fel, tehát tömegkommunikációs műfajként. A kiegészítő, ajánlott tananyagok között a „A reklám médiumai, műfajai, hatásai” téma kicsit tágabb lehetőségeket kínál, hiszen a

„hatások” a nyelvi vizsgálatot is sugallják. A középiskolai kerettantervben a 9-10. évfolyamon kap szerepet a reklám a Kommunikáció – fogalma, eszközei, típusai, zavarai; digitális kommunikáció témakörön belül, ahol csupán az ajánlott tananyagban jelenik meg „A reklámok hatása nyelvhasználatunkra” téma. A magyar nyelvi érettségi jelenleg hatályos részletes vizsgakövetelményei viszont a Kommunikáció témakörben, a tömegkommunikáció részeként „A reklámok funkciója, működése, hatása” kötelező ismeretét jelölik meg, tehát mindenképpen foglalkozni kell ezzel a kérdéssel. Ez a kötelezettség igazán nagy szerencse, hiszen a gyerekek mindig élvezik az ezt vizsgáló órákat, és a máskor bőszen lapítók is szívesen bekapcsolódnak saját ötleteikkel. A hatásmechanizmus és a nyelvi eszköztár megismerésének a gyakorlati haszna is vitathatatlan, ugyanis a tudatosság fejlődése a reklámokkal szembeni ellenállóképességet is nyilvánvalóan erősíti. Lélektani szempontból is fontos, hiszen általa abban is segítjük a gyerekeket, hogy az interneten rájuk leselkedő mindenféle veszélyt és manipulációt is könnyebben azonosítsanak.

A reklámok a 7.-es nyelvtanórán

Korábban csak gimnazistákkal foglalkoztam reklámokkal, idén azonban hetedikben is tanítok, és amikor előkerült a téma, ugyanazt a hirtelen megélénkülő érdeklődést tapasztaltam, amit a nagyoknál. Ezt a figyelmet egy tanárnak mindenképpen ki kell használnia, így értelemszerűen több időt szenteltem a témának. A munkafüzet egyik feladata volt a kiindulópontunk, amelyet házi feladatnak adtam fel. Olyan reklámokra kellett példát keresniük, amelyekben megtalálható szójáték, vélemény kifejezése, kérdés, felszólítás vagy személyes hangvétel. Nagyon sok szlogen és reklámszöveg került elő a következő órán. Látszott, hogy ehhez a témához van közük, tudnak vele mit kezdeni. Az is tény, hogy a feladat nyelvi vonatkozására nem mindenki figyelt, de ezt utána az órán megtettük közösen. Kérdésekre elmondták, elsősorban a tévében, illetve az általuk nézett – főként videómegosztó – portálokon találkoznak reklámfilmekkel, és onnan szerzik ismereteiket. Válaszaikból néhány példa:

- Most vásárolj szuper áron! – felszólítás
- Csak egy szót mondok neked, Merci! – személyes hangvétel
- Gut, besser, Gösser! – szójáték
- Möbelix. A jó ár fix! – szójáték rímmel
- Dedoles. De jó lesz! – szójáték rímmel

Kérdés formájú szlogent nem találtak, meg is állapítottuk, hogy a kérdés inkább kiindulópontja a reklámnak. Végül mégis eszükbe jutott a Nespresso. What else? szlogen. Az említett sörreklám pedig nem csupán nyelvi szempontból volt érdekes, hanem arra is jó lehetőséget teremtett, hogy megbeszéljük, milyen korosztályokat céloznak meg az egyes kisfilmek, lehet-e velük szemben védeni azokat, akiknek nem való a bemutatott termék. Jó ötletek hangzottak el, de mulatságos volt, milyen felnőttnek tekintették saját magukat, így azt is jeleztem, hogy a hirdetőik erre a szemléletre is alapoznak.

A megbeszélés során számtalan más reklám is felvetődött, mindet meg akarták nézni (ezt a teremben lévő okostábla segítségével könnyen megtehetjük), így kompromisszumként előbb elolvastuk a tankönyvből az erre vonatkozó rövid gondolatsort, megoldottunk néhány okosfeladatot, majd az óra további részében az általuk kért reklámfilmeket néztük, és mindegyikkel kapcsolatban megvizsgáltuk, milyen szlogen hangzik el, vagy miért ragadt meg a fejükben az adott reklám. A tankönyv viszonylag szűkszavúan intézi el ezt a témát: a rövid terjedelmet és a felhívó kommunikációs szándékot emeli ki, valamint azt, hogy a reklám „célja egy-egy termék, szolgáltatás megismertetése a hallgatókkal, nézőkkel”. Az nkp.hu oldalán elérhető okostankönyv viszont négy informatív „okosfeladatot” is kínál. Az első egy párosítás

feladvány, amelyben termékeket kell összekapcsolni a reklámokban megjelenő olyan jellemzőkkel, amelyeket az emberek értéknek tekintenek, pl. a csokoládét az anyai kényeztetéssel és az élet élvezetével, vagy a luxusautót a sikerrel és a szabadsággal. A gyerekek ezt is szívesen oldották meg, és közben a reklámok hatásmechanizmusából kaptak ízelítőt. A működést tudatosítja a következő, szólistából kiegészíthető hiányos szöveg, amely ráirányítja a figyelmet, milyen eszközöket alkalmaznak és alkalmazhatnak a hirdető, illetve a társadalmi célú reklám fogalmát is tisztázza. A következő kiegészítendő szöveg a megtévesztő, manipulatív eszközökre figyelmeztet: nem minden egészséges, amiről azt sugallják, és a fogyasztónak nagyon kell figyelnie a reklám megfogalmazására. Végül az utolsó okosfeladat rövid, feleletválasztós kérdéssor, amely a reklámok szerepét és működését állítja előtérbe. Ezek néhány perc alatt elvégezhető feladatok, amelyek némi mozgásra is lehetőséget teremtenek, hiszen a gyerekeknek ki kell jönniük az okostáblához, és az általános iskolások ezt is mindig élvezik. (A gimnazisták sokkal kevésbé, ők már rendszerint lusták ehhez.) Ezek után még bőven maradt idő az általuk javasolt reklámok megnézésére, de így is könyörögtek, hogy a következő órán is folytassuk. Ekkor jutott eszembe, hogy a szófajok ismétlésére is használhatnánk a szlogeneket. Legközelebb tehát

folytattuk a reklámokkal, de egészen más céllal.

Néhány bevezető videó után páros feladatot adtam: válasszanak három nekik tetsző szlogent, és azonosítsák, milyen szófajok találhatók bennük. Tapasztalatom szerint a gyerekek hiába tanulják már alsóban a szófajokat, aztán hatodikban hosszan és részletesen, mindig vannak olyanok, és nem is kevesen, akik képtelenek megjegyezni ezeket a kategóriákat. Absztrakt gondolkodásuk még nem fejlődött ki, és így például habozás nélkül mondják rá az eszik szóra, hogy főnév, vagy az ételre, hogy ige. Semmi kedvük ezzel bajlódni, motivációjukat a kudarcok rég elvették, ráadásul ez a hátrány idegennyelv-tanulásukat is súlyosan nehezíti. Úgy gondoltam tehát, próbáljuk a reklámok iránti lelkesedést kiaknázni, és a szófajokat így közelebb hozni a kedveszegett diákokhoz. Ráadásul, ha párban dolgoznak, tudnak segíteni egymásnak, és kevesebb a kudarc. Tíz percet adtam, amit bőven ki is töltöttek, ezután közösen készítettünk egy kéthasábos táblázatot. Egyik oldalára írtuk a szlogeneket, a másikkra a talált szófajokat. Ők diktálták a megoldásuk alapján, és ha kellett, javítottuk. Azt gondolom, ez a legkevésbé sem izgalmas feladat, de meglepően élvezték, így mindegyik páros elmondhatta a megoldását. Néhány példa a táblára került táblázatból:

Reklámok a magyar nyelv középiskolai tanításában

A középiskolai tananyagban a 9. évfolyam elején jelenik meg a tömegkommunikáció, és azon belül a reklámok. Két tankönyvet is vizsgáltam, az Oktatási Hivatalét, illetve a katolikus tankönyvsorozat 9.-es könyvét, amelyet mi használunk az iskolában. Mindkettő elérhető interneten, bár utóbbihoz kód szükséges. Az Oktatási Hivatal könyve a média működését, a nyelvre és a gondolkodásra gyakorolt hatását mutatja be, és azon belül emeli ki a manipuláció fogalmát. Ehhez kapcsolódnak a reklámok meggyőző és manipulatív eszközei, amelyeket okosfeladatban is lehet tanulmányozni. A nyelvhasználatban megfigyelhető hatásokat kiegészítő, keretes szöveg közli. A tanulók mindezek alapján nagyjából a következőket tudhatják meg:

- a manipuláció tervezett kommunikációs stratégia
- a befolyásoló elrejtí valídi szándékát, korlátozza vagy torzíti az információt
- a befogadó akaratát kívánja befolyásolni, amiről az nem tud
- változatos eszközökkel teszi meg ezt, pl. félretájékoztatással, téves információkkal, kihagyással, fogalmi leegyszerűsítéssel
- törekszik a figyelem elzsibbasztására, amit például ismétléssel ér el
- a reklám manipulatív tömegkommunikációs műfaj
- nyelvi szempontból a rövidség, kétértelműség, képiség, játékoság jellemzi

- jellemző a termékkel kapcsolatban a felsőfok használata
- gyakoriak az idegen szavak, valamint a váratlan nyelvi fordulatok és a szleng
- kreatív eszköze a szójáték
- jellemző hatása a közhelyteremtés

A reklám hatásait a lecke egyik feladata jól áttekinthető infografikában összegzi, amelynek szövegében sajnos felfedezhető ugyan sajtóhiba, de a képi elrendezés és a világosan szervezett fogalomrendszer kifejezetten segíti a megértést. A hatások között kiemeli a rövidséget, az ellentétes összehasonlítást, a történetmesélést, az ismételhetőséget, az ismert személyiségeket, az erős ingert, a humort, az érzelmességet és a több érzékszervre gyakorolt hatást.

A Szent Imre tankönyvcsalád 9.-es magyar nyelv könyve is a médiaműfajok között jeleníti meg a reklámot, de különválasztja a „hagyományos” médiaműfajoktól. Felhívja a figyelmet, hogy működési mechanizmusuk megismerése azért is fontos, mert népszerűségük és hatásuk is vetekedik a hagyományos műfajokéval. Befolyásoló eszközeit más irányból közelíti, mint a másik tankönyv: a lélektani és a filmnyelvi vonatkozásokat emeli ki, tehát kifejezetten a reklámfilmekre épít. A lélektani hatások közt említett néhány példa:

- vágykeltés a termék iránt

- a boldogság ígérete
- vonzó életmód vagy életérzés
- híres emberek vagy szakértők
- büntudatkeltés.

Néhány felsorolt filmnyelvi eszköz:

- vágás
- ritmus
- színek
- zene
- grafikus elemek
- szövegek.

Végül a kétféle csoportba tartozó elemeket okosfeladat segíti azonosítani.

A hatáskeltés eszközei mindkét tankönyvcsaládban más helyen is megjelennek, többek között a retorika témakörben, ahol a meggyőzés és a manipuláció kettősségét mutatják be. Megfigyelésem szerint éppen a 11.-ben vagy 12.-ben tanított retorika az, ahol különösen hasznos a reklámokat behatóbban tanulmányozni. A gyerekek itt is nagyon szeretik az erre szánt órákat, és koruknál fogva már sokkal könnyebben azonosítják a manipulatív eszközöket. Éppen ezért rendszerint három órát szánok erre, és mindig számítok a diákok együttműködésére. Először a témáról korábban tanultakat idézzük fel, amit rendszerező vázlatban rögzítünk, majd különféle reklámfilmeket nézünk meg, megbeszéljük,

milyen eszközökkel hatnak, és kiemeljük a nyilvánvaló manipulatív technikákat. Különválasztjuk a képi, auditív, érzelmi és nyelvi befolyásolás lehetőségeit is.

Ezek az órák rendszerint én indítok néhány olyan videóval, amelyet már az évek során megismertem, és tudom, hogy könnyen felismerhetőek a meggyőzés eszközei. Ezek között vannak régebbi, kevésbé aktuális reklámok is, de ez sosem okoz gondot, mert mindig jó gondolatébresztőnek bizonyulnak. Beindul a gyerekek fantáziája, és egymás után hozzák a legújabb kiváló példákat. Így válnak ezek az órák kölcsönös tanítássá: ők ugyanúgy mutatnak nekem számtalan újdonságot, ahogy én nekik. Ezt ők is érzik, és még szívesebben vesznek részt a közös munkában. A lelkesedésük pedig engem is feldob, és kifejezetten várom ezeket az alkalmakat. Arra törekszem, hogy megértsék, nem csupán filmnéző-semmittevő céllal vetítjük le az egyes videókat, hanem mélyebb elemzés a célunk. A megnézett reklámok meggyőző vagy manipulatív eszközeit ezért egy szempontrendszer alapján, közösen gondoljuk végig. Az alábbi táblázatban néhány lehetőséget vázolok fel.

Néhány reklámalelemzés

Legelőször rendszerint egy régi, betiltott kóla reklámot szoktam megmutatni, amely poénos, és nagyon jól azonosítható benne a tisztességtelen eszköz, ezért jó kiindulópont a manipuláció megfigyeléséhez. A videóban egy kisfiú egy kólaautomatához ballag oda, bedobja a pénzt, majd kijön az egyik ismert márkájú dobozos kóla. Ezt leteszi a földre, aztán megismétli az egész műveletet. Végül rááll a két dobozra, így magasabbra ér föl, megtudja nyomni a másik márká gombját, és megkapja az áhított terméket. Bár a videómegosztó portálon elérhető reklámfilm nagyon rossz minőségű, a látvány jól azonosítható. Poros helyszínen, szegényes, falfirkás házfalak előtt bandukol egy zöld focimezt viselő gyerek, és egy szegényes bolt előtt elhelyezett automatánál áll meg. A kamera ott felülről mutatja, érzékeltetve, milyen alacsony. A kopár környezetet mexikói zene festi alá. Ebben a közegben kifejezetten hangsúlyos az amerikai életérzést sugalló termék, tehát a lélektani eszközt veti be a reklám. A zöld mez is azt sugallja, hogy a híres focistákat tekinti példaképnek a kisfiú, és ahhoz, hogy a nyomukba léphessen, a kóla szükséges. Az egyébként színtelen környezetben a két termék színe és jól látható logója jobban érvényesül. De látványos a különbség: míg az egyikből kettőt csak azért vesz meg a gyerek, hogy a földre tehesse és ráállhasson, a másikkól elég neki egy is. A

reklám nemcsak a lenn-fenn ellentétre alapozó képi megjelenítéssel értékeli tisztességtelenül a két márkát, hanem azt is sugallja, hogy az egyikből egy is több, mint a másikkól kettő. A táblázatban felsorolt szempontokat vizsgálva kitűnik, hogy nem jelenik meg sok nyelvi elem, csak a reklám végén a termékhez kapcsolt örömet kiemelő szlogen. Ez a film nyilvánvalóan (képileg is) lealacsonyítja egy másik cég termékét. A tisztességtelen befolyásolás szembetűnő, ezért jó lehetőséget teremt arra, hogy megvitassuk, hogyan működnek a reklámok, meddig mehetnek el a fogyasztó megnyerésében, valamint a szempontrendszer szerint részletesen végig tudjuk vizsgálni a hatást célzó eszközöket.

Rendszerint tetszik a gyerekeknek az egyik japán cég LCD televízióját bemutató reklám, amely több változatban is megjelent, de mindig ugyanarra alapozva: a színeket középpontba állító képi világra és a kellemes vagy ismert zenére. Az eredeti reklámfilm egy – feltehetően San Franciscó-i – nagyvárosi képpel indul, majd néhány közelebbi kép egy lejtős, családi házas utcába vezet, miközben José González Heartbeats című kellemes, lány zenéje szól. Ezután színes kislabdák kezdenek hullani a lejtős utcán, egyre több és egyre változatosabb színekben. Beborítják az utcát, kiszínezik és megvidámítják a környezetet, amit kiemel egy csatornából kiugró béka képe. Végül megjelenik a szlogen, amely jelzi, nincs még

egy ilyen szín, és előtűnik a termék maga. Közben mindvégig szól a zene, amely szövegében is utal a színekre: egy szerelemhez köt tökéletes árnyalatokat. Ez a reklám a vizuális és auditív hatások megismeréséhez nagyon jó kiindulópont. A látványos képek és színek, illetve a megnyerő zenei hangzás mellett arra is figyelhetünk, hogy maga a termék csak a videó végén, a szóban nem kimondott, de olvasható szlogen után jelenik meg, szinte feltűnés nélkül. A reklám a hatásokkal előbb megnyeri a néző figyelmét és kedvét, majd egyáltalán nem harsányan, de nagyon határozottan, a film végén két képpel, az egyediséget hangsúlyozó szlogennel és az újdonság kiemelésével jeleníti meg magát a terméket. Szerepet kapnak tehát a látványos színek, az ismert cégnév, a megnyugtató és fülbemászó zene, a megjegyezhető szlogen, valamint a vidám életérzés, amelyet egy ugró béka is feldob. A jól szerkesztett filmben a hatásosan felépített képsor végén, kiemelt helyen jelenik meg a termék, a szlogen és a cég neve. Érdeemes megjegyezni a megbeszélés során azt is, hogy a cég egész kampányt épített fel erre a megoldásra, így ugyanez a szerkesztés több filmjükben is érvényesül. Hol piramisokról gurulnak le színes cérnakötegek, hol kedves, színes gyurmányuszik lepik el a város utcáit. Máskor felrobbanó festékpátronok színezik be a szürke városfalakat Rossini A tolvaj szarka című operájának vidám és tempós nyitányára. Nyilván

ezekből is megnézhetünk a gyerekekkel egy-két részletet.

Eredetileg diákok hívták fel a figyelmem egy filmcsatorna ajánlójára, amelyet azóta is meg-megmutatnak az újabb évfolyamoknak. Arnold Schwarzenegger három filmjét vetítették le, és ezt harangozta be a meglepő együgyűsége miatt emlékezetes reklám, melynek lényege az ismétlés. A videó alkotója a Conan, a barbár, a Kommandó és a Terminátor 3. A gépek lázadása című filmekből választott néhány képet, illetve részletet, azokat vágta össze és ismételte. Eközben Tarján Péter szinkronszínész erőteljes férfihangja mondja el újra meg újra a filmcímeket és a színész nevét, mely összesen kilencszer hangzik el. A beszéd alatt egyszerű ritmus hangzik, a képeken pedig a szintén egyszerű erő a meghatározó. A filmben éppen ez a képtelen egyszerűség válik a humor forrásává, és ez a legfőbb hatáskeltő eszköz. A képi, zenei és nyelvi szegénység a meglepetés erejével hat a nézőre. Csupán a videó végén hangzik el a csatorna neve, és a képen megjelenik a három filmcím. S hogy mégis „ütős” a reklám, azt az alatta megjelenő kommentek sora bizonyítja.

Az egyszerű ritmusra épül az a pudingot hirdető reklámfilm is, amelyet szintén a gyerekek mutattak. A kiindulópont egy napos kert, amelyben gyerekek játszanak. Egy kislány szalad ki a házból, és hívja a többieket.

Kezében poharas puding, amelynek fedőlapját egy napszemüveges tehén rajza díszíti. Kiskanállal enni kezdik a finomságot, majd a kanalakkal elkezdik ütni a ritmust, és hozzá rímes-ritmusos szöveget kezdenek mondani a rajzhoz kapcsolódva. Végül egy női hang mondja ki a termék nevét, és a fűben láthatóvá válik a puding, amelyre ráugrik a rajzolt tehén. Az utolsó képkockán a gyártó cég és a termék neve látható. Ezt a filmet sem nevezném bonyolultnak, a gyerekekre mégis hatott. Ahogy elkezdjük nézni, szinte az egész osztály kórusban mondta a szöveget. A kedves és együgyű rajz mellett a derűs idő, a szép kert, a vidám gyerekek és legfőképpen a fülbemászó ritmusos versike, úgy látszik, elérte célját.

Egészen más módszerre épül egy sörreklám, amelyet nagyoknak nyugodt szívvel mutatok meg. Ez a film a nemzeti érzést állítja a középpontba. Egy lelkes fiatalember (Száráz Dénes színész) hétköznapi, egyszerű öltözékben beszél arról, mit szeret Magyarországon és a magyarságban, közben mellette ehhez kötődő közismert képek jelennek meg. Elutasítja a közhelyes magyarságképet a bő gatyával és a karikás ostorral, és helyette olyan dolgokat említ, amelyeket mindenki ismer, vagy amikre mindenki büszke, nyelvünk nehézségétől kezdve a legismertebb versen és történelmi alakokon át a sárga villamosig, a mákos gubáig és a vízilabdacsapat sikeréig. Egyre fokozódó hangerő és a „mi” névmás

közösséget teremtő használata érzékelteti lelkesedését, amit a „Magyarország, én így szeretlek” mondat zár. A pátoszhoz illő zene közben megjelenik egy magyar zászló, és végül maga a termék, melynek szlogenje: „Hozzánk tartozik”. A videó megnézése után mindig ejtünk néhány szót arról, lehet-e a nemzeti érzést kihasználni egy reklámban, és sok érdekes beszélgetés alakult ki ennek nyomán.

A reklámokat vizsgáló órákon nagyon sokféle ötlet vetődik fel, sok színes videót elemzünk, és többnyire az is szóba kerül, hogy a Super Bowl, az NFL döntője fontos szerepet játszik a reklámfilmek világában. Mivel a nézettség miatt ez a legdrágább reklámidejű adás, ezért számtalan nagyon jó reklámfilm itt mutatnak be. Azt is mindig kiemeljük, hogy nem csupán filmes hirdetések léteznek, hiszen újságokban egyszerű képekkel, rádióban csupán hangok segítségével ugyanúgy születnek reklámok, legfeljebb a hatásuk kisebb. Sokszor említik a gyerekek némelyik karácsonyi reklámot, amely az ünnep idején az erős érzelmi hatást célozza. Ezek sokszor tényleg kedvesek. Volt, aki „pusztító” szóviccekre és ezeket gyűjtő Facebook csoportra hívta fel a figyelmem, és az oldalon valóban elképesztő ötleteket találtam. A tényleg „pusztítóan” fárasztó viccek a hangalak és jelentés, főként a többjelentésű és azonos alakú szavak, vagy a rímek tanításához kiváló alapanyagot nyújtanak.

A reklámokat vizsgáló órák végén azt a feladatot szoktam adni, hogy válasszanak egyet, adják meg a film elérhetőségét, hogy én is láthassam, és a tanultak alapján írjanak elemzést. Megfigyelésem szerint ez a tevékenység nem szokott gondot okozni.

Reklámok az érettségin

Ahogy korábban említettem, a reklám műfaj a szóbeli érettségin is megjelenhet a Kommunikáció témakörben. A vizsgaleírás azonban nem engedi film bejátszását. Segédeszközként a tankönyvjegyzékben szereplő irodalmi szöveggyűjteményt (9-12. évf.), kötetet vagy a feladatok kidolgozásával összefüggő más nyomtatott ismerethordozó a tételnek megfelelő részletét (pl. internetes oldal nyomtatott változata, egynyelvű szótár, művelődéstörténeti térkép, képzőművészeti album) lehet használni, így reklámfilmek helyett képeket lehet vizsgálni. A reklámok funkciója, működése, hatása tételhez az alábbi két képet választottam, és azt a feladatot adtam, hogy képi és nyelvi eszközeik elemzésével mutassák be a műfaj céljait és működését, valamint fejtsék ki, hatásosnak tartják-e őket.

Akik ezt a tételt húzták, mind nagyon örültek. Könnyedén felismerték a befolyásolás eszközeit a vonzó ételképtől a vidám arcig, a szójátékot, a betűméretek és a színek szerepét, a kép és szöveg elrendezését, illetve a nyelvi sajátosságokat. Jó érvekkel támasztották alá véleményüket is. Feleleteik akkor is arról győztek meg, hogy mindenképpen érdemes komoly figyelmet fordítani erre a témára, és minél több nyelvtani vonatkozásban kiaknázni a reklámokban rejlő lehetőségeket. A gyerekek élvezik, szívesen foglalkoznak velük. Sok kevésbé lelkesítő tananyagban alapozhatunk rájuk, és közvetve a mi kedvünket is feldobhatják.

9. Ferenc pápa Remény című könyve - tanári szemmel

Az írás keletkezésének éve: 2025.

HÁTTÉRGYÁR

Egy különleges önéletrajz

Ha tanárokat megkérdezünk, mely értékeket és fogalmakat tartják legfontosabbnak hivatásuk szempontjából, a válaszok között alighanem szerepelni fog a remény. A tanítás alapja, hogy reménykedünk abban, előbb-utóbb beérik a küzdelmünk, tehát van értelme – az olykor hiábavalónak érzett – munkánknak. Ez vetődött fel bennem Ferenc pápa idén tavasszal megjelent önéletrajzi könyvének olvasásakor. A Remény cím az egész emberi, illetve keresztény életre vonatkozik a könyvben, tanárként mégis sokszor úgy éreztem, e fogalom keretében hivatásom lényege is megfogalmazódott a szövegben.

Ferenc pápa eredetileg úgy rendelkezett, hogy az önéletrajz csak halála után váljék közkinccsé, ám a remény jubileumi évében végül másként döntött. A könyv magyar fordítását a Kossuth Kiadó adta közre. Bár az Önéletrajz alcím szerepel rajta, a szöveg műfaja lényegesen összetettebb. Kiindulópontja a biográfia, amelynek eseményei így időrendben jelenítik meg a pápa életének fontos állomásait, de erre, mint egy láncra, fűződnek fel különféle emlékek, gondolatok, elvek, amelyekből nagyon világos és rokonszenves életszemlélet rajzolódik ki. Az egyes történetek összekapcsolják a múltat és a jelent. A családi gyökerek és az életesemények elbeszélése Ferenc pápaságának céljait teszi érthetővé: a bevándorlókkal

kapcsolatos befogadó álláspontját, a háborúkkal szembeni kiállását, a szegények és kitaszítottak iránti elkötelezettségét. Látásmódjának építőkövei tehát e múltbéli tapasztalatok, de a színes történetek arra is alkalmasak, hogy az olvasó átfogó képet kapjon a 20. század elejének Olaszországaról és a kivándorlókat befogadó dél-amerikai világ 20. századi történelméről.

Családi gyökerek

Az önéletrajz családtörténettel kezdődik. Részletesen mutatja be a nagyszülők életét, kiemelve az első világháború okozta fájdalmakat és küzdelmeket. A nagyapa a század elején sok sorstársával együtt Torinóba költözött. A nagy ipari központok születésekor a vidéki nélkülözéstől menekülve, a jobb megélhetés érdekében ugyanis sokan telepedtek át a városokba. Bergoglio nagyapa ott, Torinóban vette el Rosa nagymamát, ám a háború miatt hamar el kellett szakadniuk egymástól. Sorsuk sok ezer olasz családéhoz hasonlított, amelyeket megnyomorított vagy megviselt a hatalmak érdekeit szolgáló világháború. A nagyapa későbbi elbeszélései ültették el Ferenc pápában a háborúk értelmetlenségét és embertelenségét hangsúlyozó szemléletmódot. Visszaemlékezésében ki is emeli, mennyire fontos, hogy halljuk ezeket a régi történeteket, amelyeknek tapasztalatai a jelent is formálhatnák. „Fontos, hogy a fiatalok visszanyerjék az emlékeket és a gyökereket nagyszüleiktől, apáiktól, anyáiktól – írja –, hogy ne csak úgy lóggjanak a levegőben, vagy hogy ne kövessenek el hasonló hibákat. Hogy megtudják, többek között, hogyan születik és növekszik a torz populizmus, az önmagát megszilárdító és elszigetelő szuverenizmus. Gondoljunk csak az 1932-1933-as német szövetségi választásokra és Adolf Hitlerre, az első világháború vereségének és a „tisza

vér” elméletének megszállottjára, aki Németország fejlődését ígérte, a bukott kormány szégyene után. Meg kell értetnünk a fiatalokkal, hol kezdődik a populizmus, és azt is, hol végződhet. A populizmus jellemző szónoklatai a félelemre, mindenekelőtt a másoktól való félelemre épülő ígéretekre alapoznak, és innen csíráznak ki a diktatúrák és a háborúk.”

A nagyszülők a háború utáni válság idején Astiba költöztek át, de Mussolini rendszere egyre fojtogatóbbá vált a katolikusságát tevékenyen megélő család számára, így a 30-as évek elején végül Argentínába emigráltak. A küzdelem ott sem kerülte el őket, mert a gazdasági válság miatt munka nélkül maradtak. Egy szintén olasz származású szalézi pap, Enrique atya segítette őket, hogy megtelepedjenek és munkát találjanak Buenos Airesben. A vele való találkozás életre szóló barátságot hozott, és a család egyházhoz való kötődését is elmélyítette. Az ő szalézi körében ismerkedtek meg Ferenc pápa szülei, ő adta össze őket, és ő keresztelte meg az öt gyereket.

Iskolai évek

A következő egységben a gyerekkor és az iskolai évek kerülnek előtérbe. Ferenc szerető családi közegben nevelkedett. A szülők sokat beszélgettek velük, fontosnak tartották, hogy a gyerekek megismerkedjenek a kultúrával, moziba vitték őket, zenét hallgattak együtt. Természetes módon, a család napi gyakorlataival vezették be őket a keresztény életbe. Együtt imádkoztak, és a vasárnapi misék után igazi olaszos nagycsaládi ebédek következtek. Részt vettek a karitatív tevékenységekben is. „Minden rendkívül természetesen zajlott – a játék, az iskola, a tanulás és a hitoktatás. A hittant is éppoly természetességgel tanultuk, mint a többi tárgyat. Olyan volt, akár egy nyelv – megismertük, és megtanultunk hinni.”

A környékbeli gyerekekkel együtt játszottak, fociztak, és a közös sport és játék szerepét külön kiemeli Ferenc pápa. A futballnak szerinte „mindenekelőtt a közösségi magatartást és a nagylelkűséget kell edzenie, [...] az egész testünkre jótékony hatást gyakorol – nemcsak a lábunkra, hanem a fejünkre és a szívünkre is.” Apjával lelkes szurkolóként is részt vettek meccseken. Ferenc a kosárlabdát is kipróbálta, amelynek lényegét a keresztény életre is vonatkoztatta: „Még ma is, ha a létezés stabil pontjairól és kapaszkodóiról beszélek, egy olyan kép él a

fejemben, amelyhez szívesen folyamodom, és ez nem más, mint a kosárlabdázó, aki lábát forgócsapként a földhöz szegezi, és rugózva védi a labdát, keresi a megfelelő pillanatot a passzhoz vagy a futáshoz és a kosárra dobáshoz. Nekünk, keresztényeknek, és különösképp nekünk, papoknak, az a földhöz szegezett láb, amely körül a mindennapi életünk forog, Krisztus keresztje.” Azt hiszem, nyugodtan továbbgondolhatjuk: nekünk, tanároknak is ugyanezzel a figyelemmel, a megfelelő pillanatok és helyzeteket keresve érdemes végeznünk a munkánk.

Az első iskolai évekből a tanítókat, tanárokat emeli ki Ferenc pápa. Megőrizte őket emlékezetében, kit ezért, kit azért. Arra is rámutat, hogy szüleik is a tanárok tiszteletére nevelték őket. Különösen mély nyomot hagyott benne az az év, amikor édesanyja betegsége miatt bentlakásos iskolába járt. „A tanulás, az együttélés értékei, a rászorultak, vagyis a nehezebb helyzetben lévők támogatása – ott tanultam meg, hogy meg kell fosztanom magam bizonyos javaktól, hogy a nálam szegényebbeknek is jusson –, a sport, a kompetencia... Mindez valós volt, és olyan szokásokra nevelt bennünket, amelyek összességükben egyfajta létforma tiszteletben tartásához vezettek. Teljességgel elmerültünk ebben a kis világban, mégis nyitottak maradtunk a külvilág transzcendenciájára.” A külvilágban való eligazodás és a

felnőtté válás állomásaként élte meg, hogy tizennégyéves korától nyaranta dolgoznia is kellett. Később vegyipari technikumba iratkozott be, ahol az elméleti tanulás mellett gyakorlati órákon is részt kellett vennie, így például a laboratóriumi munkáról is képet kapott.

Az iskolatársak mellett sok ismeretséget kötött a plébánia fiataljaival, akikkel sokat jártak össze. Ebben az időszakban kezdett ébredezni benne a papi hivatás gondolata. A kezdet egy készítés volt, hogy betérjen a templomba és meggyónjon. „De nem úgy kell gondolni, hogy azon a szeptemberi napon villám sújtott belém, mint amikor valami egyszer s mindenkorra kikristályosodik. Egy gondolat volt csupán, amely megjelölt, majd eltűnt; azután vissza-visszatért, mint az erős ötletek, amelyekbe a védekezés és a háritás valamennyi emberi mechanizmusa beleépül; olyasvalami, amely archiválódik bennünk, majd újra formát ölt, és minden egyes alkalommal erősebben tér vissza.” Közben folytatta tanulmányait és elemző munkát végzett a laboratóriumban. Itt ismerkedett meg egy asszonnyal, aki az új politikai eszmékről beszélt neki, és a szegények iránti társadalmi elkötelezettséget hangsúlyozta. Ez a nő, Esther, később – sokakkal együtt – a diktatúra áldozatává vált. Ferenc pápa itt megrendítő együttérzéssel, részletesen beszél mindazokról, akiknek ebben az időben kínzásokat és gyötrelmeket kellett elviselniük Argentínában.

A papi hivatás

Az iskolás évek tapasztalatai után a papi hivatás választásának állomásai következnek a könyvben. Ferenc pápa őszintén beszéli el, hogy édesanyja nem lelkesedett a papi tervekért, mert azt szerette volna, ha fia egyetemre megy. Később sem látogatta a szemináriumban, és csak idővel fogadta el a helyzetet. Apja elfogadóbb volt. A segítséget Enrique atya jelentette, aki szelíden próbálta befolyásolni őket. „Nem arra hegyezte ki a mondandóját, hogy meggyőzze a szüleimet, el kell engedniük a szemináriumba, és nem sarkallta őket döntéshozatalra. Ez nem vallott volna rá. Pusztán az elmék felderítésére és a szívek meglágyítására szorítkozott.” A nagymamák szintén támogatták Ferenc választását, és végül 1956-ban lépett be a szemináriumba. Ottlétét azonban megszakította egy súlyos betegség, amely miatt el kellett távolítani tüdeje egy részét. A hosszú lábadozás és a szenvedések közben volt ideje tisztázni magában a hivatás kérdéseit, és ekkor döntött úgy, hogy belép novíciusnak a Jézus Társaságába. A córdobai noviciátus és a chilei juniorátus után San Miguelben (Argentína) folytatott filozófiai tanulmányokat három évig. Közben átmenetileg egy Santa Fe-i iskolában tanított irodalmat, művészetet és pszichológiát, és a tanítás mély nyomokat hagyott benne. „Nagyon szerettem azokat a tizenhat-tizenhét éves fiúkat, a tanítványaimat, soha nem voltak közömbösek számomra. És hálás vagyok

nekik mindazért a jóért, amit ők tettek értem. A tanítás is komoly tapasztalat volt, kétféle értelemben is, hiszen a tanítás tanulás is egyben. Ez azt jelenti, hogy folyamatosan ki kell tárnunk szívünket és elménket, hogy beengedjük a meglepetéseket.” A két év után visszatért, és befejezte teológiai tanulmányait, majd 1969-ben pappá szentelték.

Ferenc, a pápa

A könyv további részében a pápává választás és az ezt követő sokféle tapasztalat elbeszélése következik. Mulatságos olvasni, mennyire nem számított arra Ferenc, hogy esetleg belőle lesz pápa. „Mindent Buenos Airesben hagytam: a könyveimet, amelyeket éppen elkezdtem olvasni; a virágvasárnapra és nagycsütörtökre szánt homíliákat, meg egy kis rendetlenséget. És már a visszaútra szóló jegyemet is megváltottam, 23-ára, szombatra. Nagyhéten egyetlen pápa sem lép hivatalba, gondoltam, szombaton felszállok szépen a gépre, és hazamegyek. Pont.” A konklávé folyamán lassan kezdett ráébredni, hogy „veszély” fenyegeti. És innen kezdődik az a pápaság, amelyet már ismerünk, és amely a katolikus egyház modern kori történetébe visszafordíthatatlan újdonságot és frissességet hozott. Nem csupán a fontos kérdések szempontjából, hanem az emberközeli, barátságos beszédmóddal is. Megválasztását is kedves humorral fűszerezte, amikor a kötelező pohárköszöntőjén ennyit mondott a bíborosoknak: „Isten bocsássa meg a döntéseket!”

A személyes élettörténet ettől kezdve háttérbe szorul, és inkább különféle találkozások, események elbeszélésével és értelmezésével folytatódik a könyv. És bár életútjáról is visszatekintő, az eseményeket utólagosan

értékelő és értelmező perspektívából beszél Ferenc pápa, ez a szemlélete a továbbiakban meghatározóvá válik. Az olvasó még világosabb képet kap arról, milyen értékrend és gondolkodásmód vezérelte a pápát. S mindez nagyon élő, emberi stílusban tárul fel. Akár az életrajzi események kapcsán megfogalmazott kitérők, akár a pápaság idejéből felidézett történetek és gondolatok, mind az éлőszóbeli mesélés hagyományára épülnek. Ahogy hétköznapi életünkben mesélünk el valamit, s közben gondolataink egy-egy részlet nyomán el-elkalandoznak, majd visszakanyarodunk a kiindulóponthoz, ugyanígy épül fel az egyébként nagyon logikusan szerkesztett könyv is. Ferenc azokat az eseményeket és pillanatokat emeli ki életéből, amelyeket utólag fontosnak értékel, és amelyek világképét magyarázzák vagy formálták. Ezekhez fűzi hozzá gondolatait és alapelveit.

Szó esik például a liturgiáról, azon belül a latin nyelvű miséről. A tradicionalisták egy része ragaszkodik a régi rítusú miséhez, noha ennek alkalmazását szigorította az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Dikasztérium. Egy amerikai bíboros arról számolt be Ferenc pápának, hogy két újonnan felszentelt pap latin nyelvű mise tartásához kért tőle felhatalmazást.

„– Értitek a latint? – kérdezte a bíboros.

– Nem, de majd megtanuljuk – felelte a két fiatal pap.

- Akkor a következőt javasolnám - mondta a bíboros. - Mielőtt megtanulnátok latinul, nézzetek körül az egyházmegyében, és figyeljétek meg, hány vietnámi bevándorlót láttok. Vagyis akkor már inkább a vietnámi nyelvet kellene megtanulnotok. Aztán, ha már a vietnámit elsajátítottátok, vegyétek számba a spanyol ajkú hívek sokaságát, és akkor azt is megértitek, hogy a spanyol nyelv igen hasznos lehet szolgálatotok teljesítése során. A vietnámi és a spanyol után jöjjetek csak vissza bátran, és akkor majd a latinról is beszélhetünk."

A kedélyes történethez kapcsolódva fejti ki véleményét Ferenc pápa. A liturgia lényege a találkozás, a mások iránti nyitottság, nem pedig az öncélú rítus vagy a „titokzatosság ködébe burkolt spiritualizmus” gyakorlása. Nem szakadhat el a pásztori munkától, tehát embeközelinek kell maradnia. Ezt továbbgondolva hangsúlyozza, milyen fontos, hogy a keresztény ember a haladás útjait keresse. Ne kényelmesedjék bele a múlt szabályaiba, mert „a továbbhaladás változást, új forгатókönyveket, új kihívásokat jelent”. Ennek jegyében pedig a II. vatikáni zsinat elveire mutat rá: mennyire fontos, hogy célkitűzéseit teljes egészében végrehajtsuk.

A pandémia kapcsán a teremtet világ védelmének kérdéseit helyezi előtérbe. Mindenekelőtt az egyenlőtlenségek pusztító következményeit: „egymásra

vagyunk utalva, mint egy nagy emberi család, a bolygónkkal egyetemben. ... Az olyan gazdaság, amely pusztít és kirekeszt, amely egyeseknek éhínséget okoz, míg mások számára óriási vagyont halmoz fel, vagyis lehetővé teszi, hogy sokak kárán kevesek előnyt szerezzenek; amely egyre szaporítja a szegénységet és lenyomja a fizetéseket; amely szennyez és háborúra sarkall, az nem gazdaság, hanem csak egy nagy űr, távollét, kórság.” Ebben az ijesztő helyzetben paradox módon a világjárvány tette lehetővé, hogy a bolygónk újra levegőhöz jusson a szén-dioxid-kibocsátás drasztikus csökkenése miatt. Ez egyben kiutat is mutatott, hogyan lehetne kezelni a szegénység elleni küzdelem és a környezetről való gondoskodás egymással összefüggő problematikáját: „megvannak az eszközeink, melyek segítségével szembenézhetünk a kihívásokkal, és ellenállóbbak lehetünk, ha és amennyiben együtt cselekszünk.”

Ferenc pápa utazásait is felidézi a könyvben. Irak, Leszbosz, a Szentföld és más úticélok mind lehetőséget kínáltak arra, hogy az egymás felé fordulás, a megértés és a béke fontosságára irányítsa a figyelmet. Részletesen mutatja be a különféle fegyveres konfliktusok okozta gyötrelmeket, a menekültek szenvedéseit, a gyermekeiket gyászoló anyák sírását, és szenvedélyesen figyelmeztet a felmérhetetlen károokra. Van mód más úton járni,

hangsúlyozza. „A mi válaszunak ... reményről és gyógyulásról, békéről és igazságról kell szólnia. Ugyanolyan szeretettel és együttérzéssel bánjunk másokkal, mint ahogyan szeretnénk, hogy velünk is bánjanak. Hasonló lehetőségeket keressünk mások számára, mint amilyeneket magunknak is szeretnénk. Úgy segítsünk másoknak a növekedésben, mint ahogyan szeretnénk, ha nekünk segítenének.” A könyv utolsó része ennek szellemében a remény mindent megváltoztató, jövőt lehetővé tevő, egymás iránti gyengédségnek teret adó szerepét fejt ki. „Használnunk kell a szemünket, hogy meglássuk a másikat; használnunk kell a fülünket, hogy meghalljuk a másikat; hogy meghalljuk a kicsik, a szegények és a jövőt félők kiáltásait; hogy közös otthonunk, a szennyezett, beteg Föld néma kiáltását is meghalljuk. A látás és a hallás után pedig nem a beszéd következik, hanem a cselekvés.”

Tanári szemmel

E gondolatok önmagukban is megindítóak. Hogyan legyünk mindannyian jobb emberek? Hogyan változtathatjuk jobb helyé a világot? Ferenc pápa nem idealisztikus és lehetetlen képet vázol fel, hanem szerethető és követhető célt, amelynek elérése emberi mivoltunkból következően lehetséges. Megoldási lehetőségeket, rokonszenves példákat állít elénk, amelyek e törekvés tanúbizonyságai. És éppen ez az, ami miatt tanári szemmel különösen érdekes a könyv.

Napi munkánk rutinjában, az állandó lőtás-futás, órára készülés, helyettesítés, programszervezés és lebonyolítás, teljesítményértékelés és ki tudja, milyen tennivalók koordinátarendszerében hajlamosak vagyunk szem elől téveszteni a fő célt. Miért tanítunk? Mire neveljük a gyerekeket?

Ferenc pápa gondolatai visszavezetnek a lényeghez. A nevelés (és tanítás) emberi szempontjait emeli ki. Egy gyerek fejlődéséhez akkor járulunk hozzá, ha teljes emberi gazdagodását célozzuk.

Ferenc először is rávilágít arra, hogy leginkább jó példával tudunk hatni – szülőként és tanárként egyaránt. Amikor elmeséli, milyen természetes egyszerűséggel zajlott gyerekkoruk, „nem valami iskolás vagy könyvízü

mesterkéeltséggel”, ezt az alapvető nevelési módszert emeli ki. Pofonegyszerű és magától értetődő gondolat, mégis a napi rutinban hányszor tévesztjük szem elől!

A természetesen megtanult rutin és az értelmes elfoglaltságok példaértékét emeli ki a bentlakásos iskoláról szóló visszaemlékezés. Ezt nyilván könnyebb megvalósítani internátusi rendszerben, de a kiszámítható rend és a jól kihasznált idő bármely tanítási órán hozzájárul a gyerekek neveléséhez.

A természetes nevelés részeként hangsúlyozza a történeteken és műalkotásokon keresztül történő tanítás szerepét. Ezek beszélgetések kiindulópontjaként nagyon fontos szerepet játszanak, valamint történelmi példákkal is szolgálnak. Ferenc pápa például úgy szerette meg az operát, hogy édesanyjával együtt hallgatták, és anyja közben érzékletesen mesélte el, mi történik.

A sport és a játék nevelő erejét is kiemeli. Tudjuk, különösen középiskolában nem sok lehetőség van arra, hogy tanórákon játsszunk, mégis időnként be kell illeszteni az órai munkába, mert sokkal eredményesebb és motiválóbb, mint ha csak „leadjuk az anyagot”, amit a gyerekek nem nagyon akar „felvenni”. A játék és a sport nem falakat épít, hanem hidakat, tehát az emberi kapcsolatokhoz, mások felfedezéséhez járul hozzá. Nem kell a versenyzés bűvöletében élni, hiszen „amatőr”

játékosként is sokat lehet fejlődni emberségben. Ugyanakkor a verseny is vihet előre. Kitartásra nevel és arra, hogy a kudarcok után megtanuljunk talpra állni.

Érdekes megfigyelní, hogy a könyvben magától értetődő nevelési feladatok is megjelennek, amelyeket a gyerek természetes módon sajátít el a családban. Tudjuk azonban, hogy sok család nem működik ilyen tökéletesen, ezért tanárként ezekre is figyelmet kell fordítanunk. Ilyen a pontosság, amely a jólneveltség és tisztelet jele. Vagy ilyen a hálaadás és a bocsánatkérés képessége. A köszönetnyilvánítás, a kedvesség és a másikkal való törődés sem a gyengeség jele. „Az ‘elnézést’ ... a tapintatos hozzáállást jelenti; egyfajta kérés, hogy óvatosan beléphessünk a másik ember életébe, természetesen autonómiája tiszteletben tartásával. ... Ha a valóság, amelyben élünk, olykor erőszakos és arrogáns, azt jelenti, hogy sokkal nagyobb udvariasságra van szükség”.

Ferenc pápa maga is tanított, így ezek a gondolatok kikristályosodott és megélt elvekké váltak számára. Egységes és emberközpontú szemléletmóddá, amely a Remény egészén átsugárzik, és az olvasót is arra készíti, hogy átgondolja, hogyan viszonyul tanári hivatásához. Különösen megszívlelendőek alábbi sorai:

„Mindig is úgy tartottam, hogy a nevelés és a tanítás kétféle valóságot hordoz: a biztonságos közeget és a

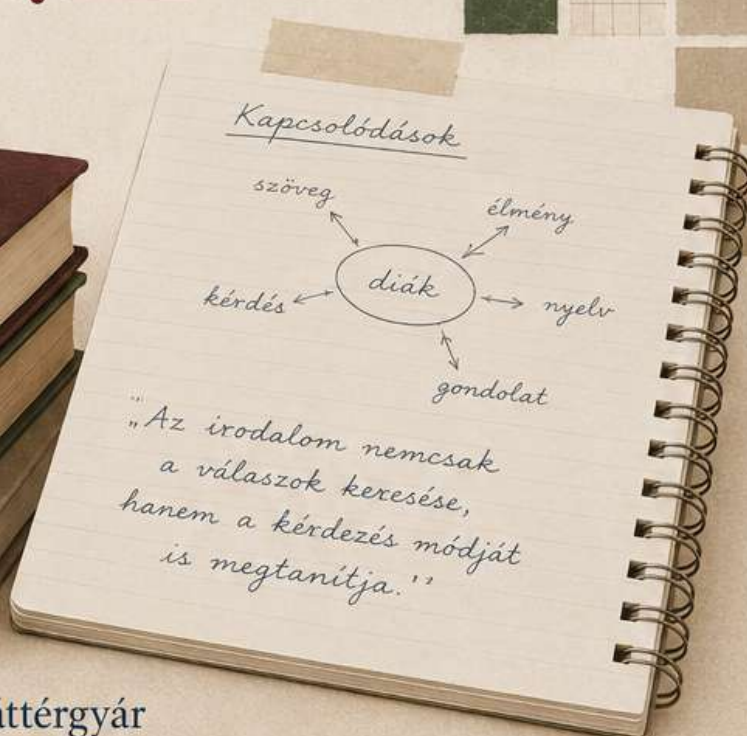
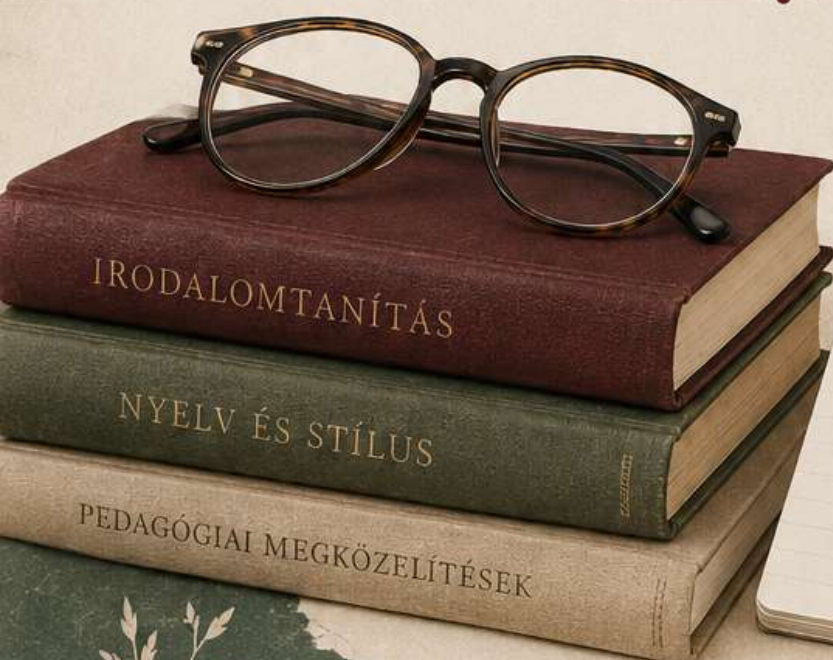
kockázati zónát. Az oktatás mindig egyensúlyhiányt feltételez, mégis meg kell találnunk a helyes arányokat a különböző igények között. Csak akkor tudunk haladni, ha ráébredünk, hogy minek vagyunk híján, ellenkező esetben egyáltalán nem fejlődünk. Ezt az arányt kell minden esetben meglegnünk: egyik lábunkkal a biztonságos terepen kell járnunk, ami mindazt magában foglalja, amit már megismertünk és befogadtunk; másik lábunkkal azonban a kockázati zónán tapogatózunk, amely rizikós ugyan, mégis rá kell lépnünk.

Kockázatvállalás nélkül nem tudunk előrelépni. ... folyamatosan ki kell tárnunk szívünket és elménket, hogy beengedjük a meglepetéseket.”

Hogyan maradhat élő az irodalom és a nyelvi nevelés az osztályteremben? Ez a kötet kilenc különböző témájú írást gyűjt egybe: a klasszikus művek tanításától és a retorikától a színházi nevelésen, a távoktatáson és a reklámok elemzésén át egészen a digitális korszak kihívásaiig. A tanulmányok közös pontja, hogy mind a magyartanári gyakorlat felől közelítenek, és azt vizsgálják, miként válhat a szöveg, a kérdés és a párbeszéd valódi pedagógiai tapasztalattá.

A kötet írásai korábban a *Pedagógiai és Módszertani Tanácsadó folyóiratban* jelentek meg. Együtt olyan mozaikká állnak össze, amely az irodalom, a nyelv és a pedagógia kapcsolatait rajzolja ki a változó osztályteremben.

Mona Krisztina

Háttérgyár